

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Specifika slovní zásoby českých folkových písní

Lexical specific features of Czech country songs

Vedoucí bakalářské práce:	PhDr. Ladislav Janovec, Ph.D.
Autor bakalářské práce:	Miroslav Zoubek Masarykova 843, Kolín 2, 280 02 Český jazyk – dějepis prezenční forma studia
Rok dokončení bakalářské práce:	2014

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a ostatního materiálu. Tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že elektronická verze je plně totožná s verzí tištěnou.

Kolín, dne 5. 12. 2014

.....

podpis

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucímu práce panu doktorovi Ladislavu Janovcovi za odborné a užitečné připomínky při psaní mé bakalářské práce.

ANOTACE

Tato bakalářská práce analyzuje specifika slovní zásoby české folkové a country skupiny Hop Trop. V hlavní části se tato práce zabývá frazeologií, proprii a synonymií napříč texty Hop tropů. Práce popisuje frazeologické varianty na základě morfologické, slovtvorné, lexikologické, syntaktické a stylistické analýzy. Dále rozděluje propria do čtyř skupin podle jejich charakteru. Závěrem poskytuje analýzu synonymních lexémů a popisuje je i jejich vzájemné vztahy.

Klíčová slova: texty písní, folková hudba, country hudba, frazeologie, propria, synonymie

This thesis is analyzing of lexical specific features of the Hop trop, Czech folk and country band. The main part is interested in phraseology, proper nouns and synonyms through the lyrics of Hop trop. In this thesis we describe variations of phraseologism based on word formation lexicological, morfologic, syntactic and stylistic analysis. Furthermore we divide proper nouns to four groups according to their character. Finally we analyze synonymous words and describe them and their connections each other.

Key words: lyrics, folk music, country music, phraseology, proper nouns, synonyms

OBSAH

OBSAH.....	5
ÚVOD.....	7
2. EXCERPOVANÝ MATERIÁL, METODOLOGIE.....	9
3. FRAZÉMY.....	11
3.1 Přirovnání.....	12
3.1.1 Slovtvorné a lexikální varianty.....	12
3.1.2 Syntaktické varianty.....	13
3.1.3 Komplexní varianty.....	13
3.1.4 Ostatní.....	14
3.2 Frazémy neslovesné.....	14
3.2.1 Lexikální varianty.....	15
3.2.2 Syntaktické varianty.....	16
3.2.3 Stylistické varianty.....	16
3.2.4 Komplexní varianty.....	16
3.2.5 Ostatní.....	17
3.3 Frazémy slovesné.....	17
3.3.1 Morfologické varianty.....	18
3.3.2 Lexikální varianty.....	18
3.3.3 Syntaktické varianty.....	19
3.3.4 Stylistické varianty.....	20
3.3.5 Komplexní varianty.....	21
3.3.6 Ostatní.....	22
3.4 Frazémy větné.....	23
3.4.1 Morfologické varianty.....	23
3.4.2 Syntaktické varianty.....	23
3.4.3 Komplexní varianty.....	25
3.4.4 Ostatní.....	27
4. PROPRIA.....	29
4.1 Antroponyma.....	29
4.1.1 Osobní jména.....	29

4.1.2	Jména	30
4.1.3	Příjmení	31
4.1.4	Přezdívky a přízviska	31
4.1.5	Jména osob transcendentálních	32
4.1.6	Skupinová propria	33
4.1.7	Zoonyma	33
4.2	Toponyma	33
4.2.1	Názvy kontinentů	34
4.2.2	Názvy států	34
4.2.3	Názvy oblastí	34
4.2.4	Názvy zeměpisných reálií	35
4.2.4.1	Přírodní zeměpisné reálie	35
4.2.4.2	Umělé zeměpisné reálie	36
4.3	Chrématonyma	38
4.3.1	Názvy dopravních prostředků	39
4.3.2	Názvy institucí	39
4.3.3	Názvy nápojů	39
4.3.4	Ostatní	40
4.4	Apelativizovaná propria	40
4.4.1	Dopravní prostředky	40
4.4.2	Nápoje a kuřivo	42
4.4.3	Osobnosti	45
5.	SYNONYMIE	47
5.1	Auto	48
5.2	Cesta	53
5.3	Hospoda	56
5.4	Kamarád	60
5.5	Lod'	63
5.6	Pes	66
5.7	Tremp	69
6.	ZÁVĚR	72
7.	POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA	74

ÚVOD

Tématem mé bakalářské práce jsou specifika slovní zásoby českých folkových písní. Vzhledem k šířce české folkové scény bylo nutné zúžit pole zkoumání na jeden konkrétní objekt. Tím se stala skupina Hop trop.

Skupina Hop trop působí na české folkové scéně již třicet čtyři let. Jejími členy jsou Jaroslav „Samson“ Lenk, který má i svou vlastní sólovou dráhu a který je znám také texty písní ke zvířecím večerníčkům Václava Chaloupky, Ladislav „Huberták“ Kučera, tvůrce většiny textů skupiny, a Jaromír „Šroub“ Vondra. Slovní zásoba se vztahuje k různým především zájmovým aktivitám. V písních nalezneme motivy trampingu, vodáctví, námořnictví, železnice, Austrálie či motivy divokého západu nebo zlatokopectví. Nejen text reflektuje i skutečnost běžného lidského života v tomto státě nebo skutečnost předrevoluční, z dnešního pohledu tedy skutečnost historickou, což se odráží i do slovní zásoby textů.

Ačkoli jsou mi známé absolventské práce, jež se zabývají slovní zásobou textů písní různých interpretů, či práce o folku jakožto hudebním žánru, skupina Hop trop byla až do této doby opomíjena. Do kontaktu s písněmi „hoptropáků“ jsem přišel již na základní škole a základní umělecké škole. V té době jsem však nevěděl a ani mě nenapadlo se zajímat o autorství těchto písní. I dnes jsou písně Hop tropů, „Tři kříže“, „Amazonka“, „Sotva se narodíš“ aj., pro drtivou většinu lidí „lidové“. Já osobně jsem se o ně začal blíže zajímat na přelomu let 2010 a 2011 při rozšiřování svého herního a pěveckého repertoáru.

Po nastoupení na Pedagogickou fakultu UK jsem si začal více všímat jazykových zvláštností jejich tvorby: teritoriálních, časových a expresivních příznaků lexémů, slangových výrazů, frazeologie, proprií, cizích slov, ale i opakujících se konceptů a lexikálních jednotek a s tím související práce se synonymií napříč texty. Z tohoto výčtu vyplývá, že při zkoumání veškerých těchto vrstev slovní zásoby, by mohlo vzniknout několik prací, a proto jsem v průběhu psaní dále zúžil zkoumaný materiál na oblast frazeologie, proprií a synonymie.

K zachování oblasti frazeologie v obsahu práce mě vedlo to, že frazémy jsou lexikální jednotky ustálené, mezi lidmi známé a hojně užívané. Spatřuji v nich jistý punc lidovosti – pojem „lidovost“ chápeme bez jakýchkoli historických a politických příznaků – něco, co lidé znají, co je jim blízké, v čem jsou schopni sdílet své životní zkušenosti, nalézat v nich

„ukazatele směrů cesty životem“, prostřednictvím čehož si k nim, písničím, nalézají vztah, díky němuž je folk atraktivní a má nepočítaně příznivců napříč generacemi. Oproti tomu slangové výrazy se ze své podstaty snaží o to, být co nejméně srozumitelné, výlučné¹, a proto jsem dal při výběru kapitoly přednost právě frazémům. Slangové výrazy jsou oproti nim v textech v menšině.

Oblast proprií zprostředkovává obraz skutečnosti světa napříč časem a prostorem. Do jisté míry jsou v nich obsažené pojmy s příznakem časovosti a prostřednictvím reflexe zahraničních motivů se do jazyka písni dostávají i cizí slova. Oběma těmito kategoriím jsem se vzhledem k rozsahu práce nevěnoval, ale propria je pomohla alespoň částečně zachovat.

V důsledku neustálého opakování různých motivů v písničkách dochází i k opakování jistých lexikálních jednotek a konceptů napříč texty. Prostřednictvím synonymie sleduji výrazovou rozmanitost textů, jež se projevuje progresivními jazykovými tendencemi, příznakovostí či propojováním se s odbornou lexikální zásobou z různých prostředí nebo s lexikální zásobou cizích jazyků.

¹ Hubáček J.: *O českých slanzích.*, str. 12 - 13.

2. EXCERPOVANÝ MATERIÁL, METODOLOGIE

Zkoumaným materiálem byly texty písní sedmi alb skupiny z let 1990–2004. Z tohoto čtrnáctiletého období nebylo do výběru zařazeno album největších hitů „Hop trop BESTiální Uf“ z roku 2000. Písně z období 80. let jsou v těchto albech obsaženy. Před rokem 1990 byly jednotlivé písně vydávány na gramofonových deskách, na kterých se podílelo více interpretů, převážně účinkující na folkovém festivalu Porta.

K zpracování tématu bylo nutné opatřit si přepisy daných textů. Tomu posloužil zpěvník skupiny „Písničky trojhlasně“². Avšak vyvstal zde problém s tím, že text nahrávky se svým přepisem ve zpěvníku v některých případech nekorespondoval:

„Ale neměl páru o tom jak se leskne zlato pravý“³,

„Ale neměl páru vo tom jak se leskne zlato pravý“⁴.

Pro výzkum byly relevantnější texty zpívané – proto jsou v textu práce odkazy na píseň a album – a tak jsem přepisy nahrávky ze zpěvníku upravil dle nahrávky z alba, kam byla píseň zařazena.

Další překážkou při práci s texty byl ten, že ve zpěvníku, ročník vydání 2003, nebyly obsaženy všechny písně z alba „Trojhlavá saň“⁵, vydaného až roku 2004. K albu samotnému bohužel zpěvník vydán nebyl, a proto jsem použil texty písní z webového portálu „*velkyzpevnik.cz*“. Texty z těchto webových stránek, které rovněž v některých případech nekorespondovaly s texty nahrávek, jsem upravil stejným způsobem jako v předchozím případě.

Podotkněme, že v prepisech textů je takřka absolutní absence interpunkce. Pouze sporadicky se lze setkat s dvojtečkou, čárkou, otazníkem nebo vykřičníkem. Tečka na konci věty se nevyskytuje nikdy. Na začátku každého verše je velké písmeno, ať už se jedná o novou větu, či nikoli. Je zřejmé, že texty se neřídí konvenčními pravidly pravopisu, ale pravidly týkajícími se versologické výstavby písně, pokud taková pravidla lze vůbec definovat a pokud vše nezáleží pouze na rozměru či cítění daného autora.

² Kučera L.: *Písničky trojhlasně.*, Cheb G + W spol. s. r. o., 2003.

³ Kučera L.: *Písničky trojhlasně.*, str. 3.

⁴ Píseň „Aby nás voda nesla“ (Hop trop na Venkowě, 1993).

⁵ Jumbo 2004.

Při analyzování textu jsem použil následující odborné publikace, které vyjmenovávám v pořadí dle členění textu práce: *Slovenskou frazeológií* od Jozefa Mlacka, studii Ladislava Janovce *Nevětné frazémy v nové slovní zásobě*, obsaženou v publikaci *Neologizmy v dnešní češtině*, *Příruční mluvnici češtiny* od kolektivu autorů, *Česká synonyma z hlediska stylistiky a lexikologie* od Josefa Filipce, bakalářskou práci Jany Malinové *Významové rozdíly v řadách synonym a slov podobného významu: synonyma slova „žal“*, publikaci *O českých slanzích* od Jaroslava Hubáčka, monografii Milady Hirschové *Pragmatika v češtině* a ohledně popisu rytmiky veršů a jejich versologické výstavby posloužila publikace Josefa Peterky *Teorie literatury pro učitele*.

Z lexikografických publikací jsem využil čtyřdílnou řadu frazeologických slovníků od Františka Čermáka *Slovník české frazeologie a idiomatiky*, *Lidová rčení* od Jaroslava Zaorálka, *Malý slovník českých slangů* od Jaroslava Hubáčka, *Tezaurus jazyka českého* od Aleše Klégra, *Slovník českých synonym* od Karla Paly a Jana Všianského, *Slovník synonym a frazeologismů* od Josefa Václava Bečky, *Akademický slovník cizích slov* od Jiřího Krause a Věry Petráčkové a slovníky anglického, francouzského a německého jazyka blíže citované v seznamu literatury.

Metodologie práce vychází z morfologické, derivatologické, lexikologické, syntaktické, stylistické a z části literárně-teoretické analýzy.

3. FRAZÉMY

První kapitolou zaměřenou čistě na jazyk jsou frazémy. Pro jejich rozdělení jsme se rozhodli využít dělení Františka Čermáka, podle kterého jsou rozděleny i jeho frazeologické slovníky, tedy na přirovnání, frazémy neslovesné, frazémy slovesné a frazémy větné (*Slovník české frazeologie a idiomatiky. 1. – 4. díl.* 2009). Pro kategorizaci variant frazému jsme použili dělení Jozefa Mlacka (1984) doplněné o druhy variant ze studie Ladislava Janovce (2005). Dále jsme vytvořili kategorii pro komplexní varianty frazémů.

Varianty frazémů, jak píše Ladislav Janovec ve výše zmíněné studii (str. 152 a 153), chápeme jako „druhou základní existenční formu frazeologismu“. Většina frazeologismů existuje ve více podobách než jen v invariantu (dále také inv.), základní podobě frazému. Mohou se realizovat na úrovni lexikální, slovotvorné, morfologické, syntaktické a stylistické. Varianta frazeologismu, v níž se střetává více složek z těchto jazykových rovin, se nazývá komplexní variantou jazykové jednotky⁶. Motivací při vzniku varianty může být stylistický či časový aspekt (vznik varianty k již dříve existujícímu frazeologismu). Podmínkou tvorby variant zůstává, že se nesmí narušit význam ani struktura jednotky.

Mimo kategorie variant frazémů jsou do jednotlivých podkapitol zařazeny i kategorie s názvem „ostatní“, jež zahrnují aktualizace a redukce frazémů, frazeologické deriváty a defrazeologismy. Aktualizaci frazémů chápeme jako zásah do jeho stavby, čímž měníme, modifikujeme či specifikuje jeho význam nebo způsob ztvárnění⁷. Redukce frazému vzniká snahou po úsporném vyjadřování⁸, v případech textů skupiny může být motivací rytmika. Frazeologická derivace je specifickým procesem, při němž je jedna frazeologická jednotka východiskem pro druhou frazeologickou jednotku. Současná frazeologická literatura však neposkytuje jednotný pohled na tento akt a produkty z něj vzešlé. V širokém pojetí lze za deriváty pokládat i frazeologické varianty, aktualizace, defrazeologické lexikální jednotky aj.⁹ Defrazeologismy jsou specifickým typem jazykových prostředků,

⁶ Mlacek, J.: *Slovenská frazeológia.*, str. 112.

⁷ Janovec L.: *Nevětné frazémy v nové slovní zásobě* (in *Neologizmy v dnešní češtině*), str. 154.

⁸ Janovec L.: *Nevětné frazémy v nové slovní zásobě* (in *Neologizmy v dnešní češtině*), str. 148.

⁹ Janovec L.: *Nevětné frazémy v nové slovní zásobě* (in *Neologizmy v dnešní češtině*), str. 155.

kteřé vznikají kombinací kompozičního postupu, derivačního postupu či redukce složek frazému. Vyznačují se silnou expresivitou a humorným účinkem.¹⁰

3.1 Přirovnání

Přirovnání jsou mezi frazémy v textech skupiny zastoupena nejméně. V invariantní podobě se zde vyskytla pouze dvě a to „*zkoušel jako pes*“¹¹ a „*jasný jak facka*“¹². Jako invariant chápeme také frazém „*věrná jak pes*“¹³. Slovník však v tomto případě uvádí pouze variantu v mužském rodě¹⁴, tudíž jej lze považovat za morfologickou variantu, motivovanou obsahem písně. Naše nezařazení mezi morfologické varianty ale obhajme tím, že přestože slovník uvádí pouze invariant v mužském rodě, předpokládejme, že se nejedná o frazeologickou jednotku použitelnou pouze v případě mužského pohlaví, ale i pohlaví opačného, které nelze vyjádřit jinak než změnou koncovky adjektivního lexému.

3.1.1 Slovtvorné a lexikální varianty

Slovtvorná varianta „*jazyk jako břit*“ od inv. „*mít jazyk jako břitvu*“¹⁵ je v textu motivována rýmem:

*„Lidi o mně svorně tvrděj že mám jazyk jako břit
Kterej uříznou mi jednou a psům ho rychle hoděj
Aby nešel přilepit aby nešel přilepit“*¹⁶.

„*Řval na nás jak dráb*“¹⁷ je čistě lexikální variantou. Čermákův slovník uvádí dvě podoby invariantu, a to „*být na někoho jako dráb*“ a „*stát nad někým jak dráb*“¹⁸. Být na někoho jako dráb znamená být zlý, neúprosný a tvrdý, což vystihuje počínání kapitána na lodi v dané písni, a tak z toho lze vyvodit, že „řvaní“ je namísto a může se stát regulérní složkou frazému, aniž by došlo k porušení jeho významu.

Další lexikální varianta je motivována rytmikou:

¹⁰ Janovec L.: *Nevětné frazémy v nové slovní zásobě* (in *Neologizmy v dnešní češtině*), str. 156.

¹¹ Píseň „Balada o J. J.“ (Potvory, 1998).

¹² Píseň „Jasný jak facka“ (Hop trop II, 1990).

¹³ Píseň „Vodácká holka“ (Proč bychom se netopili, 1996).

¹⁴ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 1, Přirovnání.*, str. 268.

¹⁵ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 1, Přirovnání.*, str. 57.

¹⁶ Píseň „Hledám takovýho chlapa“ (Trojhlavá saň, 2004).

¹⁷ Píseň „Lodníkův lament“ (Veselá bída, 1993).

¹⁸ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 1, Přirovnání.*, str. 89.

*„Je pěkná jak ráno a voní jak les
Když na dřevo u ohně hrává
Je zrádná jak kočka a věrná jak pes
Ta holka co při tobě spává“¹⁹.*

Invariant „být falešný jako kočka“²⁰ by rytmus porušil.

3.1.2 Syntaktické varianty

Čistě syntaktickou variantou mezi přirovnáními je jednotka „zpotil se jak myš“²¹. Oproti inv. „být zpotená jak myš“²² prošla tato jednotka celkovou přestavbou. Tento případ je plně srovnatelný s příkladem od Jozefa Mlacka, který dává do kontrastu jednotku „šít něco horkou jehlou“ s jednotkou „horkou jehlou šité“. Dle jeho další klasifikace syntaktických variant frazému se jedná o „transpoziční variant“²³.

3.1.3 Komplexní varianty

První komplexní variantou, kterou zde uvádíme, je typ lexikálně-morfologický: „civí jak sůvy“. Invariantem tohoto frazému je „koukat jako sůva“²⁴. Můžeme zde vypořadovat, že sloveso „koukat“ bylo nahrazeno slovesem „civět“. Z morfologického hlediska došlo k přechodu ze singuláru na plurál u substantiva „sůva“. Lexikální prvek varianty je motivován rytmem v písni, stejným jako u varianty frazému „být falešný jako kočka“:

*„Když vlny se valí a přejeje řvou
A šutry z nich civí jak sůvy“²⁵,*

morfologický prvek varianty je pak motivován obsahem písně, množstvím původců děje.

Další komplexní variantou je typ lexikálně-syntaktický. V jednotce „honit jako chrt“²⁶ – inv. „hnát se jako vzteklý pes“²⁷ – byl kvůli rýmu užit lexém „chrt“ namísto lexému „pes“, jedná se tedy o lexikální variantu. Syntaktickým prostředkem vzniku varianty je

¹⁹ Píseň „Vodácká holka“ (Proč bychom se netopili, 1996).

²⁰ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 1, Přirovnání.*, str. 160.

²¹ Píseň „Obluda“ (Proč bychom se netopili, 1996).

²² Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 1, Přirovnání.*, str. 220.

²³ Mlacek, J.: *Slovenská frazeológia.*, str. 109.

²⁴ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 1, Přirovnání.*, str. 344.

²⁵ Píseň „Vodácká holka“ (Proč bychom se netopili, 1996).

²⁶ Píseň „Já ho znal“ (Hop trop na Venkowě, 1993).

²⁷ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 1, Přirovnání.*, str. 271.

vypuštění adjektiva „vzteklý“ z invariantu frazému. Lexikální jednotka „vzteklý“ tu vystupuje jako fakultativní člen²⁸, podobně jako je tomu u frazeologické jednotky „*mít jazyk (ostrý) jako břitvu*“. Pokud by k vypuštění tohoto členu nedošlo, byla by opět narušena rytmika písně:

*„Když pak nemoh jet už dál a co chvíli usínal
A v polospánku přejížděl i čáru
Proč se honit jako chrt jó tak dát si kafe hlt
Brzda a sáhnul po cigáru“²⁹.*

3.1.4 Ostatní

Za frazeologickou redukci lze považovat jednotku „*kostelní myš*“. V písni „Louisiana“, kde se zpívá: „*proti nám je pracháč i kostelní myš*“³⁰, je zřejmé, že „pracháč“ je oproti protagonistům chudákem. Východiskem pro tuto jednotku bylo přirovnání „*být chudý jak kostelní myš*“³¹.

3.2 Frazémy neslovesné

V porovnání s příslovími jsou neslovesné frazémy zastoupeny více. Podstatná část excerpovaných neslovesných frazémů je v podobě invariantu, tudíž se nám záběr zkoumání poněkud zúžil: „*ze dne na den*³², *z fleku*³³, *hlava dřevá*³⁴, *tvrdá hlava*³⁵, *královna krásy*³⁶, *černá kronika*³⁷, *in memoriam*³⁸, *špinavá práce*³⁹, *pod vobraz*⁴⁰ (slovník uvádí dvě možnosti, jak obraz s protetickým „vé“, tak bez něj⁴¹), *sem-tam*⁴², *do skonání*⁴³ a *poslední soud*⁴⁴“.

²⁸ Mlacek, J.: *Slovenská frazeológia.*, str. 52.

²⁹ Píseň „Já ho znal“ (Hop trop na Venkowě, 1993).

³⁰ Píseň „Louisiana“ (Hop trop II, 1990).

³¹ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 1, Přirovnání.*, str. 220.

³² Píseň „Veselá bída“ (Veselá bída, 1993).

³³ Píseň „Pošťák“ (Hop trop na Venkowě, 1993).

³⁴ Píseň „Čas to vzal“ (Svátek, 1992).

³⁵ Píseň „Jasný jak facka“ (Hop trop II, 1990).

³⁶ Píseň „Slavnostní den“ („Gulášek“, Trojhlavá saň, 2004).

³⁷ Píseň „Černá lodice“ (Proč bychom se netopili, 1996).

³⁸ Píseň „Joe Ventil“ (Svátek, 1991).

³⁹ Píseň „Prstýnek“ (Potvory, 1998).

⁴⁰ Píseň „Obluda“ (Proč bychom se netopili, 1996).

⁴¹ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 2, Výrazy neslovesné.*, str. 217.

3.2.1 Lexikální varianty

Uvedme dvě různé lexikální varianty, objevující se ve dvou písničkách, invariantu „*hezka řádka*“, čas. j. “⁴⁵. V prvním případě v písni „Černej den“⁴⁶, kde se zpívá o „*pěkné řádce roků*“. Synonymum „pěkný“ tu plně nahrazuje lexém „hezký“, vyjadřující v obojím případě velký časový rozsah, a tak k narušení ustálenosti dochází jen minimálně stejně jako v případě „*padla (udeřila) kosa na kámen*“⁴⁷. Sama velikost rozsahu je přímo vyjádřena ve druhém případě v písni „Do mraků“⁴⁸:

„*Z nich nikdo mě už nezná za tu dlouhou řádku let*
Co já se světem protloukal abych konečně se ted'
Do tý trávy posadil“.

Lexém „*dlouhý*“ je zde prostředkem samotné frazeologizace. Tuto variantu lze doložit mnoha příklady dostupných na portálu Českého národního korpusu⁴⁹ (dále jen ČNK). V užití lexémů „rok“ a „léto“ hrál roli rým:

„*Stačilo málo chybných kroků*
...
Je to už pěkná řádka roků“⁵⁰.

Dalšími čistě lexikálními variantami jsou „*černá noc*“⁵¹, k inv. „*temná noc*“⁵², a „*křídová tvář*“⁵³, k inv. „*papírová tvář*“⁵⁴.

⁴² Píseň „Vyjedem si taky“ (Hop trop na Venkowě, 1993).

⁴³ Píseň „Dráty“ (Potvory, 1998).

⁴⁴ Píseň „Jasný jak facka“ (Hop trop II, 1990)

⁴⁵ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 2, Výrazy neslovesné.*, str. 307.

⁴⁶ Hop trop na Venkowě, 1993

⁴⁷ Mlacek, J.: *Slovenská frazeológia.*, str. 111.

⁴⁸ Veselá bída, 1993.

⁴⁹ Dostupné na WWW:

https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=cqlrow&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&cql=%5Bword%3D%22%28%3Fi%29dlouhou%22%5D%5Bword%3D%22%28%3Fi%29C5%99adu%22%5D%5Bword%3D%22%28%3Fi%29let%22%5D&iquery=dlouhou+%C5%99adu+let&cnc-portal-case-insensitive=on. [10. 11. 2014]

⁵⁰ Hop Trop na Venkowě, 1993.

⁵¹ Píseň „Temný vody“ (Proč bychom se netopili, 1996).

⁵² Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 2, Výrazy neslovesné.*, str. 212.

⁵³ Píseň „Proč“ (Potvory, 1998).

⁵⁴ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 2, Výrazy neslovesné.*, str. 365.

3.2.2 Syntaktické varianty

První zde uvedenou syntaktickou variantou je frazém „*otevřená hlava*“, kde došlo pouze ke změně slovosledu, který byl motivován rýmem:

„*Můj kamarád je od novin otevřená hlava*

...

*Prej dívat se už nemůže jak obchází mě sláva*⁵⁵.

3.2.3 Stylistické varianty

Stylistické varianty reprezentují dvě jednotky, „*dobré slovo*“⁵⁶ a „*nebeskej král*“⁵⁷. Jedná se v obou případech o užití obecné češtiny namísto spisovného jazyka. Obecná čeština je v textech skupiny samotným specifíkem.

3.2.4 Komplexní varianty

Vcelku kuriózní komplexní variantou jednotka „*pohled kyselej*“⁵⁸, kterou můžeme označit za variantu lexikálně-stylisticko-syntaktickou. Invariantem frazému je „*kyselý obličej*“⁵⁹. Vystává zde otázka, zda v případě, kdy jde o vysokou míru variování, nedochází k vážnému narušení petrifikovanosti. Berme ale v potaz to, že text písně je v obecném měřítku sám natolik specifický, co se týče formy nebo rytmu, a odlišný od běžně mluvené řeči, že by se dalo uvažovat o tom, zda pro něj není třeba vlastnosti frazému upravit. Pokud bychom se měli podívat na jednotlivé prvky varianty, tak lexikální složka je motivována rytmem:

„*Vod lidí pohled kyselej*

...

Každej už hrozně dospělej“.

Slovo „*obličej*“ by rytmiku jednoznačně narušilo. Syntaktický prvek varianty je ovlivněn rýmem „*kyselej - dospělej*“ a konečně stylistická složka je podmíněna již výše zmiňovaným specifíkem obecné češtiny, která v textech skupiny Hop trop dominuje.

⁵⁵ Píseň „Prvotní“ (Potvory, 1998).

⁵⁶ Píseň „Chvilé“ (Veselá bída, 1993).

⁵⁷ Píseň „Vodácká holka“ (Proč bychom se netopili, 1996).

⁵⁸ Píseň „Nehrálo se o ceny“ (Svátek, 1991).

⁵⁹ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 2, Výrazy neslovesné.*, str. 216.

3.2.5 Ostatní

Prvním případem, který jsme u neslovesných frazémů zařadili do této skupiny, je příklad frazeologické derivace od východiskového frazému „*pevná víra*“⁶⁰, jež se objevuje v písni „Louisiana“:

*„Bílá Louisiana
Jako víra pevná loď
Podepiš a s náma pojd“*⁶¹.

Frazém se zde objevuje v podobě přirovnání. Ovšem přirovnání „pevný jako víra“ první díl slovníku věnovaný příslovím neuvádí, proto jsme výraz zařadili mezi neslovesné frazémy. Jeho význam označuje „*nezdolné, nezničitelné přesvědčení*“. V tomto kontextu se ovšem jedná o nezdolnost či nezničitelnost lodi Louisiana, z čehož bylo odvozeno přirovnání „pevný jako víra“. V rámci derivace došlo i ke změně slovosledu, za níž stál v první řadě rým „*loď - pojd*“. V důsledku toho nemohlo dojít k užití v následující podobě „*loď pevná jako víra*“, která by ze syntaktického hlediska byla nejpřirozenější.

Mezi neslovesnými frazémy jsme mohli zaznamenat i defrazeologickou lexikální jednotku „*otčenáš*“⁶². Tento název vzešel z oslovení po staletí ustáleného, z incipitu této modlitby.

3.3 Frazémy slovesné

Slovesné frazémy jsou v textech písni nejpočetnější. Jako u neslovesných frazémů i tady se objevují frazémy v podobě invariantní, avšak tvoří jen zlomek z celkového počtu excerpovaného materiálu. Jedná se o jednotky „*bud' fěr*“⁶³, „*jsem černej*“⁶⁴, „*hledat flek*“⁶⁵, „*kašlu na ženy*“⁶⁶, „*kope ti hrob*“⁶⁷, „*mám tisíc chutí*“⁶⁸, „*nemá šajn*“⁶⁹ a „*překročíme práh*“⁷⁰. Z variant frazémů zde dominuje varianta syntaktická, následovaná variantou lexikální.

⁶⁰ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 2, Výrazy neslovesné.*, str. 385.

⁶¹ Hop trop II, 1990.

⁶² Píseň „Hej! Kapitáne!“ (Hop trop II, 1990).

⁶³ Píseň „Pošťák“ (Hop trop na Venkowě, 1993).

⁶⁴ Obě frazeologické jednotky v písni „Pošťák“ (Hop trop na Venkowě, 1993).

⁶⁵ Píseň „Dlouho nejel žádnéj vlak“ (Hop Trop na Venkowě, 1993).

⁶⁶ Píseň „Franta a pádlo“ (Proč bychom se netopili, 1996).

⁶⁷ Píseň „Vodácká holka“ (Proč bychom se netopili, 1996).

⁶⁸ Píseň „Aby nás voda nesla“ (Hop trop na Venkowě, 1993).

⁶⁹ Píseň „Fajn džob“ (Hop trop na Venkowě, 1993).

⁷⁰ Píseň „Škrábej“ (Svátek, 1991).

3.3.1 Morfologické varianty

V morfologické variantě inv. „*mít šanci*“⁷¹ dochází k přechodu u čísla ze singuláru do plurálu:

„*Ten kterej má rád štvance na lišky i kance*
Když vypukne pranice vždycy v ní má šance“⁷².

Varianta je motivována rýmem.

3.3.2 Lexikální varianty

Inv. „*být na márách*“⁷³ je v textu pozměněn na „*končit na márách*“. V obojím případě nesou jednotky význam smrti, tudíž zde k žádné změně významu nedochází. Motivaci lze spatřit v rytmu a vůbec v obecné rovině možnosti realizace textu:

„*Bez vody jsme všichni skoro žízni leknutý*
Nikomu z nás nevdá že spíme vobutý
Stejně každej den jeden z nás končí na márách“⁷⁴.

Celá píseň je napsána v přezentu, tudíž by se obtížně pracovalo se slovesem být v přítomném čase. Vyžadovalo by to ze syntaktického hlediska celkovou přestavbu jednotky.

Frazém „*křížit svět*“⁷⁵ jsme klasifikovali jako lexikální variantu frazému „*chodit světem*“⁷⁶. Nebylo by však od věci položit si otázku, zda východiskem pro vznik této varianty nebyl neslovesný frazém „*křížem krážem*“⁷⁷, jenž nese podobný význam — „nahodilý“ pohyb, pohyb „všemi směry“ — anebo zda východiskem nebyla kombinace obou frazémů. V každém případě ponecháme zařazení varianty ve skupině slovesných frazémů.

„*Prohnat někomu perka*“ není ve slovníku frazeologismů zaznamenáno, proto jsme klasifikovali tento frazém jako lexikální variantu od inv. „*prohnat někomu faldy*“⁷⁸:

⁷¹ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 3, Výrazy slovesné.*, str. 793.

⁷² Píseň „Hajnej Hruška“ (Veselá bída, 1993).

⁷³ Zaorálek, J.: *Lidová rčení.*, str. 186

⁷⁴ Píseň „Škrábej“ (Svátek, 1991).

⁷⁵ Píseň „Louisiana“ (Hop trop II, 1990).

⁷⁶ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 3, Výrazy slovesné.*, str. 784.

⁷⁷ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 2, Výrazy neslovesné.*, str. 159.

⁷⁸ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 3, Výrazy slovesné.*, str. 162 - 163.

*„Zas je tu ten chuligán co slídí kde je dcerka
Jenže já se do něj dám a proženu mu pérka“⁷⁹.*

Užití této varianty bylo motivováno rýmem.

3.3.3 Syntaktické varianty

Jako v předešlé kategorii frazémů, i zde tvoří podstatnou část syntaktických variant varianty vzniklé prostřednictvím změny slovosledu: „*na krku má rozvod*“⁸⁰ od inv. „*mít něco na krku*“⁸¹, „*smůlu má*“⁸² od inv. „*mít smůlu*“⁸³, „*fuč jsi*“⁸⁴ od inv. „*být fuč*“⁸⁵, „*pech mám*“⁸⁶ od inv. „*mít pech*“⁸⁷ či „*kotvy zvednout*“⁸⁸ od inv. „*zvednout kotvy*“⁸⁹.

Prvním případem syntaktických variant je narušení stavby frazému. Invariantem tohoto frazému je „*mít kliku*“⁹⁰. Důvodem je opět rytmická a versologická výstavba:

*„Já měl zrovna ale kliku
I když peněz pomálu
Před bouřkou jsem zapad vmžiku
Do parádního lokálu“⁹¹.*

V následujících dvou případech jde o syntaktické varianty vzniklé užitím fakultativního členu. Položme si ale otázku, do jaké míry je v obou případech daný segment ustálený:

*„Přesto bych se ráda vdala už mám dlouho načase“⁹²
...
„A vztekem celá zelená pak fackou jako dům“⁹³.*

⁷⁹ Píseň „Hajnej Hruška“ (Veselá bída, 1993).

⁸⁰ Píseň „Tety“ (Hop trop II, 1990).

⁸¹ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 3, Výrazy slovesné.*, str. 318.

⁸² Píseň „Valouny“ (Trojhlavá saň, 2004).

⁸³ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 3, Výrazy slovesné.*, str. 743.

⁸⁴ Píseň „Franta a pádlo“ (Proč bychom se netopili, 1996).

⁸⁵ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 3, Výrazy slovesné.*, str. 66.

⁸⁶ Píseň „Dvojče“ (Trojhlavá saň, 2004).

⁸⁷ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 3, Výrazy slovesné.*, str. 548.

⁸⁸ Píseň „Bejvalej lodník“ (Hop Trop II, 1990).

⁸⁹ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 3, Výrazy slovesné.*, str. 305.

⁹⁰ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 3, Výrazy slovesné.*, str. 283.

⁹¹ Píseň „Piáno“ (Veselá bída, 1993).

⁹² Píseň „Hledám takovýho chlapa“ (Trojhlavá saň, 2004).

⁹³ Píseň „Potvory“ (Potvory, 1998).

Invarianty frazémů jsou „*mít načas*“⁹⁴ a „*bejt zelenej vzteky*“⁹⁵. V prvním případě jde o prvek méně ustálený a v této situaci i redundantní, protože „*mít načas*“ značí samo o sobě delší dobu, a v důsledku toho označme lexém „dlouho“ jako syntagmatické doplnění⁹⁶. V druhém případě, který je více ustálený, můžeme lexém „celá“ označit za fakultativní člen. Pro doplnění dodejme, že v tomto frazému došlo i ke změně slovosledu.

Za extrémní narušení stavby frazému lze uvést tento příklad varianty od inv. „*nechat si zajít chut'*“⁹⁷:

„*A to si piš než nalodiš se k bandě v železech*

Chut' veselej bejt v Botany Bay si prostě zajít nech“⁹⁸

Vytvořme si alternativy, ve kterých by všechny složky frazému, byť v jiném slovosledu, byly pospolu a ve kterých by nedošlo k vypuštění či náhradě jakéhokoli slova ve verši. Alternativa první:

„*Veselej bejt v Botany Bay prostě **chut' si zajít nech***“.

Alternativa druhá:

„*Veselej bejt v Botany Bay prostě **si nech zajít chut'***“.

Alternativa třetí:

„*Prostě **chut' si zajít nech** bejt veselej v Botany Bay*“.

Při podrobnějším seznámení se s celým textem zjišťujeme, že píseň je psána v jambu, rytmu dvoudobém vzestupném⁹⁹. Všechny tři alternativy však toto metrum porušují, což bylo důvodem, proč došlo při v zniku varianty k takto rozsáhlému narušení stavby.

3.3.4 Stylistické varianty

Příkladem stylistické varianty slovesného frazému je varianta od inv. „*dávat zelenou*“¹⁰⁰:

„*Stromy **dávaj vlaku zelenou***“¹⁰¹.

⁹⁴ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 3, Výrazy slovesné.*, str. 91.

⁹⁵ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 3, Výrazy slovesné.*, str. 943.

⁹⁶ Mlacek, J.: *Slovenská frazeológia.*, str. 53.

⁹⁷ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 3, Výrazy slovesné.*, str. 243.

⁹⁸ Píseň „Balada o J. J.“ (Potvory, 1998).

⁹⁹ Peterka, J.: *Teorie literatury pro učitele.*, str. 167.

¹⁰⁰ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 3, Výrazy slovesné.*, str. 943.

¹⁰¹ Píseň „Biják“ (Trojhlavá saň, 2004).

Stylistickým prvkem je vypuštění vokálu na konci slova „dát“, což je motivováno rytmicky, ale je zde i motivace prostředím, ve kterém píseň vzniká, prostředí bez veškerých příznaků lidové, tedy folkové.

3.3.5 Komplexní varianty

Tento morfologicko-syntaktický typ komplexní varianty vznikl prostřednictvím modální modifikace v kombinaci s transpozicí slovesného způsobu. Z inv. „*držet si někoho (dál) od těla*“¹⁰² vzešla varianta „*kdyby sis nás nedržela od těla*“¹⁰³.

Lexikálně-syntaktickou variantou je jednotka „*znal voba břehy poslepu*“¹⁰⁴ od inv. „*znát z paměti*“¹⁰⁵. U obou dvou jednotek je totožný význam „znát velmi dobře“. Motivace užití z textu nelze rozpoznat:

*„Znal voba břehy poslepu a všechny proudy dravý
Ale neměl páru vo tom jak se leskne zlato pravý“.*

Syntaktický prvek varianty je zapříčiněn vložením volného slovního spojení „vobou břehů“ mezi jednotlivé složky frazému. I zde vyvstává otázka, zda to z hlediska petrifikovanosti frazému není přespříliš, avšak využijme opět argumentu specifčnosti textu písně v obecném měřítku, kde by jinou variací došlo k narušení rytmiky, což je pro píseň nežádoucí.

Předposlední typem jsou varianty frazému lexikálně-syntaktického charakteru. Spojení prvku lexikálního a syntaktického se realizovalo u varianty frazému „*koukat do blba*“¹⁰⁶:

*„Do blba zíral a na lesy zpíval“*¹⁰⁷.

Ze syntaktického hlediska zde došlo ke změně slovosledu, z hlediska lexikálního o nahrazení slovesa „koukat“ slovesem „zírat“. Lze zde spatřit motivaci rýmem, ale i potřebu expresivního vyjádření.

Posledním typem je varianta stylisticko-syntaktická od inv. „*tvrdit někomu něco do očí*“¹⁰⁸:

*„Kdyby do vočí někdo vám tvrdil“*¹⁰⁹.

¹⁰² Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky*. 3, *Výrazy slovesné.*, str. 817.

¹⁰³ Píseň „Dálko daleká“ (Proč bychom se netopili, 1996).

¹⁰⁴ Píseň „Aby nás voda nesla“ (Hop trop na Venkově, 1993).

¹⁰⁵ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky*. 3, *Výrazy slovesné.*, str. 952.

¹⁰⁶ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky*. 3, *Výrazy slovesné.*, str. 50.

¹⁰⁷ Píseň „Dvě noty půlový“ (Hop trop II, 1990).

¹⁰⁸ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky*. 3, *Výrazy slovesné.*, str. 509.

Syntaktickým prvkem je opět změna slovosledu. Stylistickým prvkem je užití protetického „vé“ ve slově „oči“.

3.3.6 Ostatní

Pro první případ, defrazeologickou lexikální jednotku, byl východiskem frazém „*mít toulavé boty*“¹¹⁰. Během procesu defrazeologizace došlo ještě k lexikální obměně frazému z „*toulavé boty*“ na „*toulavou pohoru*“:

„*Zaměřím k ní v okamžení svou **toulavou pohorou***“¹¹¹.

Tento příklad lze označit i za komplexní variantu, avšak pro dominantnost defrazeologického procesu ponecháváme tento příklad v této kategorii.

V písni „Prvotní“ došlo k proměně frazému „*psát do šuplíku*“¹¹² prostřednictvím redukce a aktualizace:

„*Ty verše byly prvotní a proto žádnéj med
Já nenechal je v **šuplíku** aby se jednou řeklo:
Byl představitel básníků, co nedobyli svět*“¹¹³.

Redukční prvek spatřujeme ve vynechání verbální složky frazému. Prvek aktualizace spočívá ve změně významu. Původní význam frazému znamená „nepublikovat“, kdežto v kontextu písně se o publikaci jedná.

V písni „Ej háčku“ došlo k derivaci frazému „*být zelený*“ (František Čermák uvádí i druhou podobu invariantu: „*bejt zelenej*“.), tj. „být nezkušený“¹¹⁴. V textu je použito pouze adjektivum daného frazému:

„*Ej háčku háčku háčku **zelený***“¹¹⁵.

K posunu významu zde nedochází. Potvrdit to lze tím, že dle nepsaných vodáckých konvencí bývá „háček“, ten, který sedí na přídi lodi, méně zkušený než „kormidelník“, sedící na její zádi.

¹⁰⁹ Píseň „Fajn džob“ (Hop trop na Venkowě, 1993).

¹¹⁰ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky*. 3, *Výrazy slovesné.*, str. 54.

¹¹¹ Píseň „Dálko daleká“ (Proč bychom se netopili, 1996).

¹¹² Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky*. 3, *Výrazy slovesné.*, str. 807.

¹¹³ Potvory, 1998.

¹¹⁴ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky*. 3, *Výrazy slovesné.*, str. 943.

¹¹⁵ Proč bychom se netopili, 1996.

3.4 Frazémy větné

Poslední skupinou frazémů jsou frazémy větné. Některé z nich se v textu nachází v invariantní podobě: „*bůhví*“¹¹⁶, „*bůhví kam*“¹¹⁷, „*čert ví*“¹¹⁸, „*Pámbu pomáhej*“¹¹⁹, „*d'as to vem*“¹²⁰, „*k čertu*“¹²¹, které jsou pozůstatkem lidové víry a vyjadřují nejistotu, nevědomost či rozčarování. Naopak frazém „*to si piš*“¹²² vyjadřuje ujištění. Posledním invariantem frazému je jednotka „*spadla klec*“¹²³, které vypovídá o tom, že je s něčím konec, konkrétně s klidným životem protagonisty písně „Dvojče“, který se potýká s tím, že jeho bratr, dvojče, je hledaný zločinec.

3.4.1 Morfologické varianty

V písni „Táhnem dál“¹²⁴ došlo k přeměně čísla ze singuláru na plurál od inv. „*bůh si ho vzal*“¹²⁵ na „*bůh si je vzal*“.

3.4.2 Syntaktické varianty

Mezi syntaktickými variantami větných frazémů se opět shledáváme se změnou slovosledu. V písni „Štace“ došlo k slovosledné variaci frazému „*blejská se na časy*“¹²⁶. Tato varianta byla podmíněna rýmem:

„*Oči pálí když se hodně stejská*

...

V dálce na časy se blejská“¹²⁷.

Mohla by zde vyvstat i otázka, zda se nejedná o komplexní variantu kombinace syntaktického a stylistického prvku, avšak František Čermák uvádí invariant frazému v obecné češtině.

¹¹⁶ Píseň „Dvojče“ (Trojhlavá saň, 2004).

¹¹⁷ Píseň „Tak už se škrábu strání“ (Hop trop II, 1990).

¹¹⁸ Píseň „Dlouho nejel žádnéj vlak“ (Hop trop na Venkowě, 1993).

¹¹⁹ Píseň „Znám jich moc“ (Hop trop II, 1990).

¹²⁰ Píseň „Štace“ (Veselá bída, 1993).

¹²¹ Píseň „Jonatán“ (Hop trop II, 1990).

¹²² Píseň „Balada o J. J. (Potvory, 1998).

¹²³ Píseň „Dvojče“ (Trojhlavá saň, 2004).

¹²⁴ Svátek, 1991.

¹²⁵ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 4, Výrazy větné.*, str. 81.

¹²⁶ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 4, Výrazy větné.*, str. 148.

¹²⁷ Veselá bída, 1993.

U invariantu frazému „*krev není voda*“¹²⁸ došlo k obohacení jednotky o „potenciální složku“¹²⁹:

*„Že kumpány jsem prodal je zatracená škoda život za to ze mě
cvoka udělá*

***Krev taky není voda** a proto ve mně hlodá že ta bída byla aspoň
veselá“.*

Užití této „potenciální složky“ bylo motivováno rytmickou výstavbou verše, ale i tím, že lexém „taky“ zde funguje jako prostředek komparace. V písni „Veselá bída“¹³⁰ se dozvídáme o změně života člověka, který díky dědictví rychle zbohatl a opustil své staré přátele, trampy. Postupem času se mu život v blahobytu zajídá a docenuje svůj někdejší život, sice v chudobě, ale s přáteli. S nimi jej pojilo jisté silné citové pouto obdobné tomu, které běžně člověka pojí se členy své rodiny. Proto tu byla použita slovní jednotka, která na onu obdobnost odkazuje.

K syntaktickému variování došlo i u velmi běžného frazému „*pozdě bycha honit*“¹³¹. Podobně jako tomu bylo u výše zmiňovaného frazému „*nechat si zajít chuť*“ v písni „Balada o J. J.“, tak i zde dochází k narušení jeho stavby, zde ovšem v menším měřítku, než tomu bylo v předešlém případě:

*„**Pozdě** jsem ráno pak **honil bycha**“¹³².*

Stejně jako u většiny případů variant frazémů, o kterých se v této práci zmiňujeme, se tu jedná o variantu motivovanou rýmem:

„Lojza co klidně do mrtvýho ticha“.

Položme si otázku, do jaké míry je možné narušovat ustálenost frazeologické jednotky či její petrifikovanost. Přikloňme se k tomu názoru, že ustálenost frazému je možno narušovat do té míry, dokud účastníci komunikace rozumí jejímu obsahu, dokud jednotka nepozbude významu, který má mít.

¹²⁸ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 4, Výrazy větné.*, str. 402.

¹²⁹ Janovec L.: *Nevětné frazémy v nové slovní zásobě (in Neologizmy v dnešní češtině).*, str. 154.

¹³⁰ Veselá bída, 1993.

¹³¹ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 4, Výrazy větné.*, str. 293.

¹³² Obě poslední varianty frazému jsou z písně „Podraz“ (Svátek, 1991).

3.4.3 Komplexní varianty

Prvním typem komplexních variant větných frazémů je typ slovtvorně-morfologický. Od inv. „*to je žůžo*“¹³³ byla v textu písně „Dvě noty půlový“ utvořena varianta „*bylo to žůžový*“. Slovtvorný prvek varianty můžeme spatřit v procesu adjektivizace, který proběhl u lexému „žůžo“. Morfologický prvek pak lze nalézt v přechodu frazému z přítomnosti do minulosti. Za motivanty variace lze označit rytmus a rým:

*„U chaty v údolí dvě noty půlový
Vandrák si na basu hrál
Bylo to žůžový, nikdo však nepoví
Komu a kde basu vzal“.*

Odlíšně je tomu u druhého příkladu stejného typu, kde dochází k přeměně pádu z akuzativu na genitiv. Od inv. „*čert aby to spral*“¹³⁴ byla utvořena varianta ve znění „*čert aby do toho pral*“. Slovtvorným prvkem je pak změna z lexému „sbral“ na lexém „pral“. Varianta byla motivována pouze rytmem:

*„Bylo to náhodou právě se za vodou
Ansámbel do kupy dal
Hospoda šilela kapela kvilela
Čert aby do toho pral“¹³⁵.*

Druhým je typ morfologicko-syntaktický. V prvním příkladu tohoto typu spatřujeme syntaktický prvek ve změně slovosledu, morfologický prvek pak v transpozici osoby:

*„Polykám dálku letí mi čas
Když nezamáváš tak vem tě d'as“¹³⁶.*

Invariantem tohoto frazému je „*d'as ho vem*“¹³⁷. Užití této varianty bylo motivováno rytmem.

Ve druhém příkladu, varianty od inv. „*je mi to volný*“¹³⁸, došlo z morfologického hlediska k přechodu z přítomnosti do minulosti a ke změně osoby a čísla:

¹³³ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 4, Výrazy větné.*, str. 1060.

¹³⁴ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 4, Výrazy větné.*, str. 157.

¹³⁵ Obě poslední varianty frazému jsou z písně „Dvě noty půlový“ (Hop trop II, 1990).

¹³⁶ Píseň „Tak si tam stůj“ (Hop trop II, 1990).

¹³⁷ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 4, Výrazy větné.*, str. 242.

¹³⁸ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 4, Výrazy větné.*, str. 973.

*„Vod lidí pohled kyselej
A kam jet **to nám bylo volný**
Každej už hrozně dospělej
I když to věkem bylo sporný“¹³⁹.*

Prvkem syntaktickým je změna slovosledu. Variace byla podmíněna rýmem a rytmem.

Posledním příkladem morfologicko-syntaktického charakteru je varianta frazému „zdání klame“¹⁴⁰:

*„Ať každej další den je lepší vždycky aspoň o poznání
A **zdání neklamou**
Ať dočká se i ten kdo marně zatím touží po setkání
S dívkou hledanou“¹⁴¹.*

Z pohledu morfologie zde dochází k přechodu ze singuláru do plurálu a také ke změně způsobu z indikativu na kondicionál. Vznik syntaktického prvku zde byl zapříčiněn modální modifikací.

Třetím typem je morfologicko-stylistická varianta od frazému „Ujel mu vlak.“¹⁴²

*„Když se nedaří a **ujížďej mi vlaky**“¹⁴³.*

Zde došlo k převedení singuláru do plurálu v případě lexému „vlak“ a ke změně osoby z invariantní třetí na osobu první. Stylistickým prvkem je zde vypuštění vokálu, které je motivováno rytmem.

Posledním typem komplexních variant větných frazémů je typ syntakticko-stylistický. V písni „Dvoukolák“ došlo k variování invariantu „*tady chcípl pes*“¹⁴⁴:

*„Bude možná líp nebo **pes tam chcíp?** Nepovím ti zrovna teď“¹⁴⁵.*

Syntaktickým prvkem je zde změna slovosledu, stylistickým prvkem pak užití obecně českého lexému „chcíp“, motivovaného rýmem, namísto spisovného činného participia „chcípl“.

¹³⁹ Píseň „Nehrálo se o ceny“ (Svátek, 1991).

¹⁴⁰ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 4, Výrazy větné.*, str. 1014.

¹⁴¹ Píseň „Dobřej vítr“ (Svátek, 1991).

¹⁴² Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 4, Výrazy větné.*, str. 962.

¹⁴³ Píseň „Bílý koně“ (Trojhlavá saň, 2004).

¹⁴⁴ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 4, Výrazy větné.*, str. 672.

¹⁴⁵ Píseň „Dvoukolák“ (Hop trop II, 1990).

Na úplný závěr připojme variovaný frazém se třemi různými prvky, morfologickým, syntaktickým a stylistickým:

„Železo povídám a to vím jistě žhavý musí se kout“¹⁴⁶.

Invariantem této jednotky je přísloví „Kuj železo, dokud je žhavé.“¹⁴⁷ Z morfologického hlediska zde došlo k přechodu z imperativu do indikativu. Stylistický prvek lze doložit na lexému „žhavý“, který je zde v obecně české podobě. Za další stylistický prvek můžeme považovat absenci interpunkce, avšak v žádném z prepisů písní ve zpěvníku není interpunkce použita. Nejsilnějším z prvků je zde prvek syntaktický. V první řadě zde došlo ke změně slovosledu. Adverbium „dokud“ bylo nahrazeno modálním slovesem „muset“, což nemělo za následek změnu významu. Stále je z textu patrné, že je nutné kout železo za vysoké teploty, v přeneseném významu konat něco v patřičném čase. Posledním ze syntaktických prvků je vložení dvou větných celků do stavby frazému. Ačkoli to není kvůli absenci interpunkce na první pohled patrné, stavba jednotky byla prostřednictvím vsuvky rozšířena o dva predikáty. Toto rozšíření jednotky poukazuje na akt promluvy jednoho z účastníků děje písně. Mohli bychom jej také označit za ilokuční akt¹⁴⁸. Charakteristiku tedy můžeme rozšířit i o pragmatický prvek. Motivací užití této podoby frazému je samozřejmě také rým a rytmus:

*„Jen rybí hejna na jednom místě čekaj co přinese proud
Železo povídám a to vím jistě, žhavý musí se kout“.*

3.4.4 Ostatní

K vytvoření derivátu došlo v písni „Je to děs“ prostřednictvím vypuštění predikátu z inv. „Život je pes.“¹⁴⁹:

„Je to děs život pes na mě vyžrál zase“¹⁵⁰

Utvoření derivátu bylo motivováno rytmickou výstavbou verše.

Následujícího derivátu jsme si již povšimli u předchozí skupiny frazémů. V písni „Prvotní“, kde jsme se zaobírali derivátem „v šuplíku“, se ve stejné sloce vyskytl ještě jiný

¹⁴⁶ Píseň „Valouny“ (Trojhlavá saň, 2004).

¹⁴⁷ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 4, Výrazy větné.*, str. 1046.

¹⁴⁸ Hirschová, M.: *Pragmatika v češtině.*, str. 142.

¹⁴⁹ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 4, Výrazy větné.*, str. 1052.

¹⁵⁰ Hop trop II, 1990.

derivát a to „žádnej med“¹⁵¹. Frazémem, ze kterého derivát vzešel, je „*To není žádný med.*“¹⁵², tj. „není to nijak příjemné, lehké“. Motivací vzniku byl opět rytmus verše:

„Ty verše byly prvotní a proto žádnej med

...

Byl představitel básníků co nedobyli svět“.

¹⁵¹ Potvory, 1998.

¹⁵² Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 4, Výrazy větné.*, str. 457.

4. PROPRIA

Vzhledem k tomu, že obsahem písní bývají příběhy lidí nebo putování člověka s dalšími lidmi, vyskytuje se v textech skupiny velké množství vlastních jmen, proprií. Propria se dělí na antroponyma, toponyma a chrématonyma¹⁵³. V textech se objevují slovní jednotky všech těchto tří skupin, které lze dále úžeji členit.

4.1 Antroponyma

Mezi antroponymy jsou zcela bez pochyby dominantní samotná jména, většinou ve zdomácnělé podobě, mužská i ženská, česká i anglická, podle toho, do jakého místa je děj písně zasazen. Vedle nich se objevují i jména původem hebrejská, kterých je ovšem výrazně méně. Další početně největší podskupinou antroponym jsou přezdívky a přízviska. Nepočtené podskupiny v rozčlenění zaujímají osobní jména, tedy jména úplná, jméno a příjmení člověka, samotná příjmení, jména osob transcendentální podstaty, skupinová propria a zoonyma.

4.1.1 Osobní jména

V užití úplného jména osoby hraje důležitou roli daná komunikační situace. V případě jména „*Bob Green*“¹⁵⁴ jde o vlastní představení osoby, oproti jménu „*Jack Donnahoo*“, historické postavy, irského trestance v Austrálii, kde jde o líčení situace, a u jména „*Jim Jones*“¹⁵⁵ zase o vynášení rozsudku nad postavou děje. Tomu se vymyká slovní jednotka „*Alois Chvojka*“, o němž se zpívá v refrénu písně „Podraz“, ale v první sloce písně je pojmenován pouze hypokoristikem „*Lojza*“. Užití příjmení „*Chvojka*“ pak je dozajista dané rýmou:

¹⁵³ Grepl, M.: *Příruční mluvnice češtiny*, str. 78.

¹⁵⁴ Píseň „Tři kříže“ (Hop trop na Venkowě, 1993).

¹⁵⁵ Obě dvě antroponyma, „*Jack Donnahoo*“ i „*Jim Jones*“, jsou postavy písně Balada o J. J. (Potvory, 1998).

*„A že jsem nejlepší a žádná dvojka
Mistr světa hvězda zločinu
Vedoucí výčepu Alois Chvojka
Zapláče zatímco já prchnu po činu“¹⁵⁶.*

4.1.2 Jména

Familiární podoba jmen je v textech písní motivována tím, že osoby, o kterých se zpívá, jsou vázány k interpretovi nebo k hlavní postavě děje písně příbuzenstvím („Líza“ v písni „Obchodník s deštěm“¹⁵⁷), kamarádstvím, přátelstvím („Tom“ v písni „Hej! Tome!“¹⁵⁸), intimním vztahem („Růža“¹⁵⁹ a „Betty“¹⁶⁰ ve stejnojmenných písních), velmi podobným, nepříliš důležitým společenským postavením („Stan“ v písni „Tři kříže“) či mají k sobě blízko z věkového hlediska („Jíra“ v písni „Chrousti“¹⁶¹). Motivace u českého ženského jména „Zdena“, které není ve zdomácnělé podobě, je dána rýmem ve verších:

*„Fousatej farmář co líbil se mý ženě Zdeně
Měl na botách bláto a na šňůře přived' mi štěně“¹⁶².*

Třeba ještě poznamenat, že Zdena je skutečnou ženou Ladislava Kučery, jenž jako zpěvák v písni dominuje a který zpívá o svém svátku (viz poslední verš první sloky „Byl zrovna červen a sedmadvacátej k tomu“). Tímto bychom mohli pojmenovávané postavy rozdělit na skutečné, fiktivní a historické.

Hebrejská jména v textech pak jen v jediném případě reprezentují biblickou postavu, „svatej Eliáš“, a to v písni „Hej! Kapitáne!“¹⁶³, kdy je stožár lodi ozáren fyzikálním jevem zvaným „Eliášův oheň“. Jméno „Jonatán“ je pak vzato z kontextu amerického osidlování na počátku 19. století, tudíž by se teoreticky mělo jednat o anglickou podobu tohoto jména Jonathan, ale v textu byla použita česká adaptace tohoto jména. Jednou z motivací užití mohlo být snadnější vyslovování při zpěvu:

¹⁵⁶ Píseň „Podraz“ (Svátek, 1991).

¹⁵⁷ Hop trop na Venkowě, 1993.

¹⁵⁸ Hop trop II, 1990.

¹⁵⁹ Hop trop na Venkowě, 1993.

¹⁶⁰ Svátek, 1991.

¹⁶¹ Potvory, 1998.

¹⁶² Svátek, 1991

¹⁶³ Hop trop II, 1990.

*„Tam u nás bylo sice nezvyklý ale každej časem znal
Jonatána co k nám jablečný jadýrka vozíval“¹⁶⁴,*

ale nesmíme opominout, že jméno Jonatán, zde použito jako antroponymum, se užívá pro pojmenování odrůdy jablek, tedy i jako chrématonymum, tudíž zde došlo k vytvoření jeho fiktivní, nebo k zaznamenání reálné etymologie a k užití antroponyma s obsaženým odkazem na reálnou věc, což zřejmě mělo na užití tohoto jména největší vliv.

4.1.3 Příjmení

Příjmení nejsou mezi antroponymy v textech příliš zastoupena, proto se jim nebudeme věnovat tak podrobně jako v předchozím případě křestních jmen. Objevují se příjmení „Hruška“¹⁶⁵ a „Kučerová“¹⁶⁶, která patří běžným řadovým občanům. Příjmení „Kučerová“ opět odkazuje na manželku Ladislava Kučery, výše zmíněnou „Zdenu“. Příjmení „Žižka“¹⁶⁷ je poté příjmení historické osobnosti. Trochu počestělou exotikou pak je příjmení „Markóni“ [marko:ni], které by se s velkou pravděpodobností mělo psát Marconi¹⁶⁸, jako je tomu například u historické postavy Guglielma Marconioho, vynálezce bezdrátového telegrafu. Postava v písni však na tohoto vynálezce v žádném případě neodkazuje.

4.1.4 Přezdívky a přízviska

Jak jsme již předestřeli, texty písni skupiny Hop trop čerpají z trampské zkušenosti či z námořních a westernových motivů, a to se projevuje právě zde. Podotkněme, že si trampové mezi sebou dávají přezdívky. Na otázku „jak?“ by bylo možné odpovědět částí jednoho textu z písně „Nehrálo se o ceny“:

*„Jméno si každej vysloužil
A bral ho stejně jako pravý
Vždyť na tom jakej kdo z nás byl
Stálo jak bude přiléhavý“¹⁶⁹.*

¹⁶⁴ Hop trop II, 1990.

¹⁶⁵ Píseň „Hajnej Hruška“ (Veselá bída, 1993).

¹⁶⁶ Píseň „Tety“ (Hop trop II, 1990).

¹⁶⁷ Píseň „Luftáci“ (Potvory, 1998).

¹⁶⁸ Trojhlavá saň, 2004.

¹⁶⁹ Svátek, 1991.

Přezdívka „*Amazonka*“¹⁷⁰ byla motivována antickou mytologií, ženy bojovnice, v tomto případě mužům se vyrovnávají dívky, a přezdívka „*Johnny*“ je překladem našeho českého Honzy, jehož celé jméno je níže zařazeno pod kombinaci přezdívky a příjmení, „*Johnny Komárek*“¹⁷¹. „*Černej Jack*“ je přízvisko piráta v písni „*Louisiana*“¹⁷², „*Fatty Rogers*“, Tlustý Rogers, pak přízvisko dvojnásobného vraha v písni „*Tři kříže*“. Jan Sladký zvaný Kozina, v textu pouze „*Kozina*“, se stejně jako Žižka dostal do pole zkoumání díky výčtu informací v písni „*Lufťáci*“, jež pojednává o výletu lidí z města po památkách.

Zajímavou položkou jsou různé kombinace. Výše jsem již zmínil kombinaci přezdívky a příjmení dané osoby, „*Johnnyho Komárka*“, ale zaznamenal jsem i dva případy kombinace přezdívky a přízviska, a to u osob „*Brdská Mary Lou*“¹⁷³ a „*Joe Ventil*“¹⁷⁴. „*Mary Lou*“ je trampská přezdívka s patrným westernovým motivem místně zařazená přízviskem do pohoří Brdy, které jsou trampingem proslulé. Muž s přezdívkou „*Joe*“ si vysloužil ještě přízvisko „*Ventil*“ díky tomu, že její nositel je silný kuřák.

4.1.5 Jména osob transcendentálních

Antroponyma osob transcendentálních se v největší míře objevuje v textech jako složky ustálených frazémů (v písni *Vlci*, kde „*Ty vlky pošle k pánu prej čistá panna jen*“¹⁷⁵ a v písni „*Táhnem dál*“, kde zesnuli dva muži a „*bůh si je vzal*“¹⁷⁶). V dalších případech se jedná o variantu frazému („*Snad mi tedy bůh odpustí.*“, píseň „*Tři kříže*“¹⁷⁷) a rouhání („*Že prej by vyhrál nad samotným Bohem*“, píseň „*Já kdysi v dokách*“¹⁷⁸).

Ve třech výše uvedených příkladech, kde je daný lexém v citaci podtrhnut, by se podle gramatických pravidel mělo psát velké písmeno, protože jde o proprium. V prepisu textu písně ve zpěvníku¹⁷⁹ skupiny se ovšem píše malé. Je možné, že se takto stalo v důsledku

¹⁷⁰ Píseň „*Amazonka*“ (Proč bychom se netopili, 1996).

¹⁷¹ Píseň „*Vyjedem si taky*“ (Hop trop na Venkowě, 1993).

¹⁷² Hop trop, 1990.

¹⁷³ Píseň „*Zvadlo*“ (Hop trop na Venkowě, 1993).

¹⁷⁴ Píseň „*Joe Ventil*“ (Svátek, 1991).

¹⁷⁵ Proč bychom se netopili, 1996.

¹⁷⁶ Svátek, 1991.

¹⁷⁷ Hop Trop na Venkowě, 1993.

¹⁷⁸ Hop Trop II, 1990.

¹⁷⁹ Kučera L.: *Písničky trojhlasně.*, str. 225, píseň „*Táhnem dál*“, str. 237, píseň „*Tři kříže*“ a str. 248, píseň „*Vlci*“.

nedodržení gramatického pravidla v psaní velkých písmen. Další možností by bylo ateistické vyhranění interpreta či chápání daného pojmu jako silně zlidovělého. Přikloňme se k první možnosti, protože v posledním případě, píseň „Já kdysi v dokách“, se velké písmeno psalo a texty, kde tomu tak je i není, pochází od jednoho autora s výjimkou textu písně „Vlci“, jejíž text byl napsán Z. Šmídem. Zde by teoreticky mohla platit i možnost druhá.

4.1.6 Skupinová propria

U skupinových proprií jsme provedli rozdělení do dvou podskupin, národy a rody. „Australáci“ se objevují v písni „Ovce“¹⁸⁰, které k Austrálii nesporně patří. Australské motivy se v několika písních Hop tropů objevují, i z části proto, že skupina tento kontinent navštívila a některé australské lidové písně česky otextovala. „Rožmberkové“ a „Švarcemberkové“ se vyskytli ve výše zmíněné písni „Luftáci“.

4.1.7 Zoonyma

Zoonyma tvoří dominantní část antroponym, ale uveďme je pro úplnost. Jedná se zde pouze o jména psů, kteří jsou v textech dosti zastoupení, ale pojmenování jsou všehovšudy pouze ve dvou písních, „Hajnej Hruška“ a „Obchodník s deštěm“. Druhým zoonymem je lexém „Azor“, jedno z nejtypičtějších českých jmen pro psa, jehož zdvojnásobná forma byla opět motivována rýmem:

*„Letí letí jako blesk ze světlice na dvorek
Ve vočích má divnej lesk i jeho pejsek Azorek“¹⁸¹.*

Jméno vlčáka „Johnnyho“ je zasazeno do kontextu děje s westernovým motivem.

4.2 Toponyma

Toponyma jsou ve zkoumaných textech nejen nezbytná, ale i naprosto nutná pro dobré porozumění obsahu děje či kontextu a následné odvození toho, proč je v lexikální zásobě textů užito vedle českých lexémů i lexémů anglických. V písních jsou zmíněny celé kontinenty, státní útvary, oblasti a další zeměpisné reálie, některé i fikční. Je zde patrný

¹⁸⁰ Veselá bída, 1993.

¹⁸¹ Veselá bída, 1993.

vliv mořeplavby, westernu, trampingu a vodáctví. Názvy měst a obcí, které samy o sobě nejsou tak dominantní, v sobě zahrnují dokonce podskupinu reálií hlavního města Prahy.

4.2.1 Názvy kontinentů

Z kontinentů jsou mezi toponymy zastoupeny pouze dva, „Afrika“, v písni „Bílé Jeepy (Afrika)“¹⁸², a „Austrálie“, v písni „Směr Jižní Austrálie (Jih australskej)“¹⁸³.

4.2.2 Názvy států

Mezi názvy států figurují „Čína“ a „Indie“, jež jsou cílem námořní cesty:

„Jó dvě stě nás tam bylo na brize do Číny“¹⁸⁴,

„Ten když si nahne hned ho to táhne

Pořád na západ do Indie“¹⁸⁵.

Dalším z nich je „Kalifornie“¹⁸⁶, bašta zlatokopectví, a „Novej Jižní Wales“ v písni „Balada o J. J.“.

„Já v mořský bouři divoký jsem zkoušel jako pes

Radš utopím se než bych viděl Novej Jižní Wales“¹⁸⁷.

4.2.3 Názvy oblastí

Z oblastí jsou v textech zastoupeny pouze dvě, „Klondajk“ v písni „Vlci“¹⁸⁸ a „Kobuk“ v písni „Pošťák“¹⁸⁹. Přestože se obě nacházející na Aljašce, je zde motiv zlatokopectví vedlejší nebo není vůbec zastoupen.

¹⁸² Trojhlavá saň, 2004.

¹⁸³ Veselá bída, 1993.

¹⁸⁴ Píseň „Obluda“ (Proč bychom se netopili, 1996).

¹⁸⁵ Píseň „Jasný jak facka“ (Proč bychom se netopili, 1996).

¹⁸⁶ Píseň „Betty“ (Svátek, 1991).

¹⁸⁷ Potvory, 1998.

¹⁸⁸ Proč bychom se netopili, 1996.

¹⁸⁹ Hop trop na Venkowě, 1993.

4.2.4 Názvy zeměpisných reálií

Zeměpisné reálie jsou nezbytným prvkem k vytváření konkrétního prostředí děje. I zde jsou patrné vlivy námořních a westernových motivů, ale dominantními se kupodivu stala města a pražské reálie.

4.2.4.1 Přírodní zeměpisné reálie

První lexikální jednotka hodna bližšího komentáře je „*Botany Bay*“, záliv v australském městě Sydney. Pokud si klademe otázku, proč je zde použit anglický výraz, je to tím, že český ekvivalent nikdy nevznikl, proto toto užití nemohlo být motivováno rýmem, jako tomu bylo v několika případech výše, i když by se to v písni třikrát nabízelo:

„*A řídit tam už nebudeš ty víry zanechej*
Tam vyléčí tě vod zlodějství bičem v Botany Bay“
...
„*Už odjíždějí pod palbou a k nám je osud zlej*
Vždyť radši dát se k pirátům než přijet v Botany Bay“
...
„*Ať právo jen se zatřese a soud je zděšený*
Že Jima Jonese v okovech dal mučit v Botany Bay“¹⁹⁰.

V textech písní, které čerpají z vodácké tematiky, samozřejmě nemohou chybět ani názvy některých českých toků, a to „*Lužnice*“¹⁹¹ a „*Sázavy*“¹⁹². „*Slapy*“ jsou zde jen pouze součástí výčtu slov vodáckého prostředí v písni „*Vodácká odborná*“¹⁹³. Podotkneme, že v přepisu textu písně ve výše zmíněném zpěvníku skupiny jsou „*slapy*“ psány s malým písmenem. Otázkou zůstává, do jaké míry byla gramatická správnost důležitá při zapisování textů písní.

Za neobyčejný fenomén bychom mohli označit „*Vopičí hory*“¹⁹⁴, které jsou výsledkem fantazie autora písně. Oproti tomu vyvstává problém v případě „*Mlžných hor*“¹⁹⁵ a „*Orlí skály*“¹⁹⁶, kterých může být na světě bezpočet podle toho, kde se v horách

¹⁹⁰ Píseň „Balada o J. J.“ (Potvory, 1998).

¹⁹¹ Píseň „Černá lodice“ (Proč bychom se netopili, 1996).

¹⁹² Píseň „Až mi bude dvacet let“ (Proč bychom se netopili, 1996).

¹⁹³ Proč bychom se netopili, 1996.

¹⁹⁴ Píseň „Joe Ventil“ (Svátek, 1991).

¹⁹⁵ Píseň „Markóni“ (Trojhlavá saň, 2004).

¹⁹⁶ Píseň „Hej! Tome!“ (Hop trop II, 1990).

držela mlha či kde na skále hnízdili orli. Dodejme, že oficiální název „*Mlžné hory*“ na světě žádné pohoří nenesé. Může se tedy jednat pouze o pomístní název či slangové proprium.

Posledními dvěma podskupinami jsou zeměpisné reálie pevninské a oceánské. „*Kročehlavský les*“¹⁹⁷, ve skutečnosti název existující v plurálu, který figuruje v písni „Trojhlavá saň“, je kladenským lesoparkem. Návaznost na Kladno není náhodná. Člen skupiny, Ladislav Kučera, přímo zde, v kladenské městské části Kročehlavy, provozuje výrobu a prodej kytar. Jaroslav Lenk založil v Kladně v polovině sedmdesátých let folkovou skupinu Máci a právě přes opravu kytar se zde seznámil s Ladislavem Kučerou, s kterým posléze založil další skupinu, Hop trop. Trojhlavá saň je poté odkazuje přímo na tři členy skupiny, kteří v Kročehlavech pobývají, nebo dokonce žijí. Další pevninskou zeměpisnou reálií je toponymum „*Silver Hill*“¹⁹⁸, který se objevuje ve stejnojmenné písni, z oceánských reálií pak „*Hornův mys*“¹⁹⁹ a „*Tahiti*“²⁰⁰.

4.2.4.2 Umělé zeměpisné reálie

Naprostou přemíru v umělých zeměpisných reáliích tvoří reálie z Prahy, neznamená to však, že by texty často naše hlavní město opěvovaly. Je to způsobeno především texty dvou písní, „*Delegace*“²⁰¹ a „*Zvadlo*“²⁰², které jsou dějem zasazeny do konkrétních míst. V písni „*Delegace*“ přistane na ruzyňském letišti letadlo se zahraniční návštěvou, patrně z nějakého státu Afriky - v písni je zmíněna „*rovníková země*“ - která se utáboří v „*šáreckém údolí*“. Povšimněme si, že citovaný přepis textu písně v sobě obsahuje gramatickou chybu. Psaní velkého písmena u tohoto víceslovného názvu je naprosto na místě a lze jej doložit i na webových stránkách ČNK.²⁰³ Samostatné pojmenování „*Šárka*“

¹⁹⁷ Píseň „Trojhlavá saň“ (Trojhlavá saň, 2004).

¹⁹⁸ Píseň „Silver Hill“ (Trojhlavá saň, 2004).

¹⁹⁹ Píseň „Směr Jižní Austrálie“ (Veselá bída, 1993).

²⁰⁰ Píseň „Modlitba vodáka“ (Proč bychom se netopili, 1996).

²⁰¹ Veselá bída, 1993.

²⁰² Hop trop na Venkowě, 1993.

²⁰³ Dostupné na WWW:

https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=cqlrow&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&ccql=%5Bword%3D%22%28%3Fi%29%5CA0%3%A1reck%3%A9%22%5D%5Bword%3D%22%28%3Fi%29%5CBA0l%3AD%22%5D&iquery=%5CA0%3%A1reck%3%A9+%3BA0l%3AD&cnc-portal-case-insensitive=on. [10. 11. 2014]

se v textu objevuje již gramaticky správně. V písni se dále objevují tato toponyma „Ruzyně“ a „Unhošť“. Toponymum „Unhošť“ však není součástí pražských reálií.

V písni „Zvadlo“²⁰⁴ jde o svatbu někdejší trampky, která se vdává v centru Prahy. Prvním toponymem, které zde zmíníme je „Staromák“, jednoslovný výraz pro Staroměstské náměstí. Toto užití je motivováno rýmem:

„Před léty mi v Krasu spíchli senza baloňák

...

Už voní po tarasu historickej Staromák“.

Před lexémem „Staromák“ se v textu písně objevuje „Orloj“, ve zpěvníku uvedený s malým písmenem:

„U orloje v deset budeš prej si dneska brát“.

Nejen, že se jedná o gramatickou chybu, ale psaný text se rozchází s textem zpívaným, ve kterém je k danému slovu připojeno protetické „v“. Posledním pražským toponymem v písni „Zvadlo“ je „Malé náměstí“, respektive jeho obecně česká varianta „Malý náměstí“.

Z pražských toponym se v textech dále vyskytují: „Praha pět“ a „Suchdol“, obé v písni „Překvápko“²⁰⁵.

Druhou podskupinou umělých zeměpisných reálií jsou názvy měst a obcí, které bychom dále mohli dělit na názvy české a názvy cizí. První českou obcí, která se v textech objevuje je „Maršov“ v písni „Chroustí“²⁰⁶. Toto toponymum je zde použito jako součást představení se hlavní postavy děje v písni:

„Řekne: Já jsem Jíra z Maršova a podá jednu z tlap“.

Lexém „Maršov“ stejně jako lexém „Kročehlavský les“ je pojmenování skutečné obce či části obce, avšak vzhledem k tomu, že „Maršovů“ je oproti „Kročehlavskému lesu“ podstatně více, a vzhledem k omezenosti informací, již nám text podává, nemůžeme určit, o který „Maršov“ se jedná. Zároveň se můžeme domnívat, že „Jíra z Maršova“ odkazuje na reálnou osobu. Dalšími toponymy z podskupiny měst a obcí jsou „Kanton“, „Mekka“ a „Nymburk“. U všech třech slovních jednotek lze vysledovat motivaci danou rýmem:

²⁰⁴ Hop trop na Venkowě, 1993.

²⁰⁵ Hop trop II., 1990.

²⁰⁶ Potvory, 1998.

„Rum kapitánem hází chce pálit z kanónu
Zapomněl že ho v září prochlastal v Kantonu“²⁰⁷,

„Vodáků je každoročně Mekkou

...

My zírali nad rozvodněnou řekou“²⁰⁸,

„Teta co je z Nymburka

[:Mě i sobě do turka:]“²⁰⁹,

ale položme si otázku, do jaké míry je tato motivace dominantní. V případě slova „Kanton“ mělo na užití vliv i místní zařazení děje písně, v případě lexému „Mekka“ se jedná o součást frazému a v případě „Nymburka“ může jít o spojitost s životní skutečností interpreta. V citaci písně „Je to děs“ jsme vyznačili chybné užití zájmena „mně“ v textu, což potvrzuje reálnost výskytu gramatických chyb v textech zpěvníku skupiny.

Posledními z toponym jsou toponyma, která nelze zařadit do žádné skupiny. Jedná se o slovní jednotky „Severní nádraží“, blíže neurčitelné, nekonkrétní nádraží z písně „Veselá bída“²¹⁰, a „Zlatá brána“. Právě název „Zlatá brána“ ze stejnojmenné písně je kalkem vytvořeným z anglického originálu Golden Gate, pojmenování slavného mostu v americkém San Franciscu²¹¹.

4.3 Chrématonyma

Ze získaného materiálu z textů jsem mohl chrématonyma rozdělit na další tři podskupiny. První z nich byla jména pro dopravní prostředky, zejména námořní lodě, druhou tvoří široké spektrum institucí a do třetí skupiny jsou zařazena ta slova, která by musela tvořit samostatné podskupiny chrématonym.

²⁰⁷ Píseň „Obluda“ (Proč bychom se netopili, 1996).

²⁰⁸ Píseň „Překvápko“ (Hop trop II., 1990).

²⁰⁹ Píseň „Je to děs“ (Hop trop II., 1990).

²¹⁰ Veselá bída, 1993.

²¹¹ Trojhlavá saň, 2004.

4.3.1 Názvy dopravních prostředků

Pojmenování dopravních prostředků se v materiálu objevila čtyři. Tři čtvrtiny vyexcerpovaných lexémů tvoří názvy lodí. Briga „*Ariel*“ (píseň „Fajn džob“²¹²), šíf „*Louisiana*“ ve stejnojmenné písni²¹³ a šalupa „*My Grave*“ (píseň „Tři kříže“²¹⁴). Posledním pojmenováním je „*Liberátor*“, bombardovací letoun, ve stejnojmenné písni²¹⁵.

4.3.2 Názvy institucí

Do podskupiny institucí zahrnujeme obchody, hotel, restaurační zařízení a hudební skupinu, převážně z českého prostředí. Jediným cizím slovem je zde hotel „*Hilton*“, kam chodí spát bývalý tramp, zbohatlík v písni „Veselá bída“²¹⁶. Prvním českým pojmenováním je obchodní dům „*Jednota*“, kam chodí hlavní postava písně „Překvápko“²¹⁷ pro „*flašky*“ rumu, za které koupí od jistého muže kanoi. V „*Kovomatu*“ pak hlavní postava písně „*Kravata*“²¹⁸ kupuje kladivo a skobu, aby si na ni „*odzvnil hranu*“, vyvlékl se ze svatby, na kterou odmítá jít za svědka. Oproti tomu další protagonist, tentokrát v písni „*Zvadlo*“, se na svatbu chystá, zprvu s chutí, a obléká si baloňák ušitý v textilním podniku „*Kras*“. Posledními dvěma chrématonymy z této podskupiny jsou hudební skupina „*Pražskej výběr*“ a hospoda „*U lípy*“, které se objevují v písni „*Podraz*“.²¹⁹ V přepisu textu písně došlo k porušení pravidel psaní velkých písmen.

4.3.3 Názvy nápojů

Co se názvů nápojů týče, není výběr nijak zvláště pestrý. V textech jsou zastoupeny „*budvar*“²²⁰ a „*staropramen*“²²¹ jako značky piv, posléze „*fernet*“²²², bylinný likér, a

²¹² Hop trop na Venkowě, 1993.

²¹³ Hop trop II., 1990.

²¹⁴ Hop trop na Venowě, 1993.

²¹⁵ Veselá bída, 1993.

²¹⁶ Veselá bída, 1993.

²¹⁷ Hop trop II, 1990.

²¹⁸ Potvory, 1998.

²¹⁹ Svátek, 1991.

²²⁰ Píseň „Vodácká odborná“ (Proč bychom se netopili, 1996).

²²¹ Píseň „Liberátor“ (Veselá bída, 1993).

²²² Píseň „Slavnostní den“ („Gulášek“, Trojhlavá saň, 2004).

nealkoholická „*Kofola*“²²³. Rozboru lexémů označujících nápoje se ještě věnujeme níže. Podtržené slovní jednotky jsou v textech psány s malým písmenem.

4.3.4 Ostatní

Mezi ostatní chrématonyma spadá název čisticího prostředku „*arva*“²²⁴, název značky benzínových vaříčů „*bevarex*“²²⁵ a značky tabáku Taras Bulba, v textu pouze „*taras*“²²⁶. Podtržené lexémy jsou v přepisu textu psány s malým písmenem. Poslední zkoumanou jednotkou z této sekce je „*Vesuv Monster Show*“²²⁷, metaforické pojmenování fiktivní akce. Pojmenování sestává ze tří složek, přičemž lexém „*Vesuv*“ odkazuje na dým společný jak pro činnou sopku, tak pro kouření, lexém „*Monster*“ nás zpravuje o pomyslném rozsahu děje a u lexému „*Show*“ můžeme spatřit inspiraci v pojmenováních tomuto podobných: „*laser show*“, „*TV show*“, koneckonců i „*monster truck show*“ aj.

4.4 Apelativizovaná propria

Při tvorbě této kapitoly jsme si nemohli nepovšimnout, že některá slova v textech písní zastupují určitý význam vlastních jmen, ale v daném kontextu přišly o sémantický rys konkrétnosti, určitosti, který je pro propria nezbytný k tomu, aby propria byly. Došlo u nich tedy k apelativizaci. Příslušná slova jsme rozdělili do dalších tří podskupiny a to na dopravní prostředky, nápoje a kuřivo a apelativa pojmenovaná podle osobností.

4.4.1 Dopravní prostředky

U dopravních prostředků jde v drtivé většině o značky aut („*Fiat*“²²⁸, „*Jeep*“²²⁹, „*Mercedes*“²³⁰, „*Volha*“²³¹), avšak nelze z kontextu usoudit, zda se jedná například o „*Fiat Uno*“, „*Jeep Grand Cherokee*“ aj. V případě značky Mercedes došlo k derivaci, při níž vznikla jednotka „*mercedeska*“:

²²³ Píseň „Vodácká odborná“ (Proč bychom se netopili, 1996).

²²⁴ Píseň „Překvápko“ (Hop trop II., 1990).

²²⁵ Píseň „Vodácká odborná“ (Proč bychom se netopili, 1996).

²²⁶ Píseň „Zvadlo“ (Hop trop na Venkowě, 1993).

²²⁷ Píseň „Joe Ventil“ (Svátek, 1991).

²²⁸ Píseň „Tety“ (Hop trop II., 1990).

²²⁹ Píseň „Bílé Jeepy“ (Afrika; Trojhlavá saň, 2004).

²³⁰ Píseň „Delegace“ (Veselá bída, 1993).

²³¹ Píseň „Hajnej Hruška“ (Veselá bída, 1993).

„*Mercedskou* vjeli do Šárky“.

Zde je užito velkého písmeno proto, že daná lexikální jednotka je na začátku verše²³².

Obdobně je tomu i u tohoto příkladu, letadla značky Tupolev. V písni je užitě obecně české slovo, „*túčko*“, derivované ze zkratky Tu, tedy Tupolev:

„...*lezli z túčka přátelsky se tlemě*“²³³

Posledním příkladem je pojmenování motocyklu, Babetty. Užití velkého a malého písmene se odvozuje od toho, zda se bavíme na odborné úrovni o značce motocyklu, v tomto případě píšeme písmeno velké, anebo zda je konkrétní užití lexikální jednotky součástí jakéhosi výčtu typů motocyklů nebo užití výrazu jako synonyma ke slovu motorka, v těchto případech píšeme písmeno malé:

„*Přivezli jsme sedmnáctikubíkovou cisternu Tatra 148, Pragu V3S, polní kuchyni, osobní automobil Favorit, dva mopedy zn. **Babeta** a motorku BMW 750.*“,

Deníky Bohemia, 8. 7. 2006

„*Majitelé strojů jako pionýr, **babeta**, stadion či skútr se sjedou u místní restaurace Žuchov a v 11 hodin vystartují na osmnáctikilometrový maraton, cross sprint nebo jízdu zručnosti a pomalosti.*“,

Mladá fronta DNES, 4. 7. 2008

„*Když v půl jedenácté večer odcházel, zalíbila se mu na dvoře zaparkovaná **babeta**.*“.

*Deníky Moravia, 3. 5. 2006*²³⁴

V textech interpreta se s apelativem „*babeta*“ setkáváme v písni „Je to děš“²³⁵:

„*Jezdit totiž za tetou*

Chtěl jsem se svou babetou

Teta co je z Nymburka...“.

²³² Každý verš v každém textu v citovaném zpěvníku skupiny začíná velkým písmenem.

²³³ Obojí, mercedeska i tučko, bylo vyexcerpováno z písni „Delegace“ (Veselá bída, 1993).

²³⁴ Citace z periodik jsou dostupné na WWW:

https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=cqlrow&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&cql=%5Bword%3D%22%28%3Fi%29babeta%22%5D&iquery=babeta&cnc-portal-case-insensitive=on. [10. 11. 2014]

²³⁵ Hop trop II., 1990.

Z citovaného textu je patrné, že užití lexému „*babeta*“ je motivováno rýmem. Je otázkou, zda užití lexému nebylo podmíněno životní skutečností interpreta, tedy tím, že daný motocykl vlastní, případně vlastnil. Alternací lexému by byl lexém „*motorka*“: „*Za tetičkou z Nymburka, frčí moje motorka*“ nebo „*a k tetičce v Nymburce, jezdím na své motorce*“.

4.4.2 Nápoje a kuřivo

Stejně jako jednotlivá auta postrádají v textech rys určitosti, je tomu i u alkoholických nápojů a kuřiva. Cítíme však, že hranice mezi propriem a apelativizovaným propriem není úplně pevná, nicméně bychom rádi dokázali jistý sémantický rozdíl:

„*Ted' snídám hemenex a piju božolé celý dny jen samý válení*“²³⁶.

V tomto případě nemyslíme, že by si účastník děje vychutnával značku vína Beaujolais Nouveau, proto je na místě užití malé písmeno. Obecnost užití lze doložit i českou variantou tohoto lexému, „*božolé*“. Psaní velkého a malého písmene u lexému „*beaujolais*“ je v češtině značně rozkolísáno, oporu však můžeme hledat ve slovnících cizích slov, kde je *beaujolais* uvedeno s malým písmenem jako „*francouzské červené víno (nazv. podle krajiny Beaujolais)*“²³⁷.

Malé písmeno by mělo být po právu užito i v případě cigarety značky „*Detva*“, kdy se jedná o jednu zcela konkrétní cigaretu, nikoli o značku jako takovou:

„*Detvu vzal to musí bejt
Luxus tabák žádnej šmejda*“²³⁸.

Velké písmeno je v tomto případě užito z důvodu začátku verše.

Velmi specifické je psaní názvu bylinného likéru „*Fernet*“, u kterého bychom se psaním velkého písmena v jistých příkladech váhali, a to v případě, kdy není předmětem hovoru značka, ale nápoj sám stejně jako v jiných případech rum, vodka nebo gin. Problém je však v tom, že ony tři posledně jmenované nápoje jsou vyráběny takřka všude a kýmkoli, kdežto „*Fernet*“ je nápoj s přísně střeženou recepturou, a tak není možné jej od značky oddělit.

²³⁶ Píseň „*Veselá bída*“ (Veselá bída, 1993).

²³⁷ KRAUS, J.: *Akademický slovník cizích slov*, str. 97.

²³⁸ Píseň „*Joe Ventil*“ (Svátek, 1991).

V textu písně „Slavnostní den (Gulášek)“²³⁹, jejímž dějem je to, jak se v žaludku schází různé druhy alkoholu, se lexém „*fernet*“ píše malým písmenem, protože z kontextu písně můžeme vyčíst, že jde o jakýsi zdánlivý výčet alkoholických nápojů:

*„Jak přestaly zpívat tak šplouchnul sem gin
Za ním se vplížila vodka jak stín
V polívce krauluje veselá moucha
Je nalitá pivem a už do mě šťouchá
Všichni se navzájem objímají
Kejvají se v rytmu a halekají“*

*„Až fernetu poslední nahořklej lok
Nám řek že je tady jen na malej skok
Nahoře vybíraj královnu krásy
Už mají sečtený poslední hlasy,
Tak to chceme vidět je význačnej den
vaječňák zavelí: Všichni jdem ven!“²⁴⁰.*

V současné době je psaní velkého písmene u lexému „*fernet*“ rozkolísané i v českých médiích. Odhlédneme-li od pravopisu méně seriózních periodik, zjistíme, že psaní velkého a malého písmene se odvozuje od toho, zda se v daném případě jedná o značku nápoje, anebo o nápoj samotný:

„Například v roce 1999 vyhrál soudní spor s podnikatelem Zdeňkem Plockem, který se pokoušel na trhu prodávat lihovinu s názvem Fernet Grizzly s etiketou věrně napodobující Fernet Stock.“

Mladá fronta DNES, 15. 2. 2005,

„Objednal jsem raději fernet, na kterém se nedá nic zkazit, a papá Hemingway dostal, jak jsem se obával, zase hlad.“

Mladá fronta DNES, 1. 4. 2005.

V následující citaci je však u lexému „*fernet*“ užito malého písmene, i když je zde vyloženě zmíněn v kontextu značky:

²³⁹ Trojhlavá saň, 2004. Citovaný název je použit z přebalu alba. Ve zpěvníku skupiny nese tato píseň název „Staričkej guláš“.

²⁴⁰ Trojhlavá saň, 2004.

„Celkové zdražení nákupu bylo způsobeno hlavně tím, že litrové balení fernet stocku bylo proti březnovým 219 korunám o třicet korun dražší.“

*Deníky Moravia, 3. 5. 2006*²⁴¹.

Zde je zcela evidentní, že malého písmene je užito v rozporu s pravidly psaní velkých písmen. V tomto případě jde bezpochyby o proprium stejně jako je tomu v první citaci týkající se lexému „fernet“. Užití daného lexému v prostřední citaci je poněkud odlišné. Mohli bychom jej přirovnat k výše zmíněné „detvě“, kdy jde o zcela konkrétní cigaretu, nikoli o značku samotnou.

Obdobně cítíme potřebu odlišovat i u značek pív. V písničkách „Liberátor“ a „Vodácká odborná“ jsou užitá lexémy „staropramen“²⁴² a „budvar“²⁴³ s malým písmenem:

„Nějaký lahve který občas našel
Za jeden **staropramen** zase vyměnil“,

„Citera niněra bendžo bum basa a kytary hlas
Kofola rokola **budvar** rum západ a zrazavej vlas“.

V prvním případě vyměňuje protagonista, bývalý letec RAF a jáchymovský vězeň, staré vratné lahve za jedno nové „pivo“. Jde tu především o „pivo“ a název značky je upozaděn. Obdobně je tomu i v druhém případě, kde se jedná o výčet nejrůznějších věcí, ne však o výčet značek pív.

Dohledané příklady — konkrétně příklady značky Budvar — psaní velkého a malého písmene z webového portálu ČNK²⁴⁴, na kterých by se nám podařilo doložit sémantické rozdíly v různých užitích lexémů, jsme byli schopni rozdělit do jednotlivých skupin. Velké písmeno se píše v případech, jde-li o:

²⁴¹Citace z periodik jsou dostupné na WWW:

https://kontext.korpus.cz/view?q=~gZfuwQss;fromp=2;corpname=omezeni%2Fsyn2010&viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_allpos=kw&ctxattrs=word&structs=p%2Cg%2Cerr%2Ccorr&refs=%3Dopus.nazev. [10. 11. 2014]

²⁴²Veselá bida, 1993.

²⁴³ Proč bychom se netopili, 1996.

²⁴⁴Dostupné na WWW:

https://kontext.korpus.cz/first?shuffle=1&corpname=omezeni%2Fsyn2010&queryselector=cqlrow&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&cql=%5Bword%3D%22%28%3Fi%29tmav%C3%BD%22%5D%5Bword%3D%22%28%3Fi%29budvar%22%5D&iquery=tmav%C3%BD+budvar&cnc-portal-case-insensitive=on. [10. 11. 2014]

- 1) značku piva, i v případě víceslovného označení (Budějovický Budvar, Budweiser Budvar),
- 2) název podniku, pivovaru,
- 3) subjekt, který podnik sponzoruje (CT Budvar Tábor, Budvar aréna aj.).

Malé písmeno se obvykle užívá v případech, kde:

- 1) je lexém synonymem ke slovu „pivo“,
- 2) se nejedná o konkrétní typ piva značky Budvar.

Tyto vymezené skupiny by se v případě jiných značek mohli dále rozšiřovat či zužovat. Vše by záviselo na daném názvu piva, délce doby jeho existence, jeho rozšíření mezi lidmi a následně míře užívání názvu ve slovní zásobě. Spatřujeme v tom možnost dalšího, samostatného výzkumu.

Posledním z nápojů je káva zvaná „*turek*“²⁴⁵. Káva samotná se do našich zemí dostala prostřednictvím Turků. Lexém „*turek*“ je univerbát derivovaný z „*turecké kávy*“.

4.4.3 Osobnosti

V této podskupině nalezneme apelativa, jež vznikla jako deriváty od vlastních jmen vynálezců či objevitelů. V prvním případě se jedná o jednotku teploty pojmenovanou podle svého objevitele, švédského fyzika Anderse Celsia:

„*Tam Celsius se nehne at' v noci nebo ve dne*“²⁴⁶.

Užití velkého písmene je zde užito z důvodu nedodržení pravidel gramatiky. Je naprosto vyloučeno, aby se v citovaném textu hýbala skutečná osoba. Text poukazuje na pohyb tekutiny v teploměru.

V případě druhém se jedná o Rudolfa Diesela, Němce, který vynalezl vznětový motor, a o onom motoru se také v písni zpívá:

„*A dýzl klepe pode mnou*“²⁴⁷.

Ve třetím případě, rovněž odvozeném od Rudolfa Diesela, se jedná o nákladní automobil s dieselovým motorem:

„*Jen kdybych ve svém dýzláku ji vozit s sebou směl*“²⁴⁸.

²⁴⁵ Píseň „Je to děs“ (Hop trop II, 1990).

²⁴⁶ Z písně „Píseň pro šedivou hlavu“ (Proč bychom se netopili, 1996).

²⁴⁷ Píseň „Podběl“ (Hop trop na Venkově, 1993).

Mimo jiné právě lexikální jednotka „dýzlák“ je podle *Malého slovníku českých slangů*²⁴⁹ výrazem pro dieselovou lokomotivu nebo i pro výše zmíněný dieselový motor.

²⁴⁸ Píseň „Silnice“ (Svátek, 1991).

²⁴⁹ Hubáček J.: *Malý slovník českých slangů.*, str. 62.

5. SYNONYMIE

Texty písní skupiny Hop trop vycházejí z prostředí, která jsou skupině blízká. Jedná se o tramping, vodáctví, western, námořnictví aj. Díky tomu se v textech opakují lexémy, které pojmenovávají reálii, osobu, zvíře či abstraktní pojem. Aby nedocházelo k opakování jednoho a téhož lexému napříč texty, jsou tyto lexémy nahrazovány svými synonymy. Tyto alternativy však nejsou nahodilé. Motivací může být rytmus, rým, expresivní vyjádření, jazyková úspornost, dobový či místní kontext děje písně, slang aj. Pro naše zkoumání jsme vybrali ty lexémy, které považujeme za nejčastěji se vyskytující. Jedná se o lexémy „*auto*“, „*cesta*“, „*hospoda*“, „*kamarád*“, „*lod*“, „*pes*“ a „*trempe*“. Tyto lexikální jednotky můžeme rovněž označit za dominanty jednotlivých synonymických řad, které jednotlivá slova vytváří.

Významová dominanta (dále jen dominanta) či základní synonymum je takové slovo, které je zpravidla nejfrekventovanější, významově základní a bezpříznakové a prostřednictvím kterého se ostatní synonyma v řadě, eventuelně skupině nebo schématu, srovnávají. Synonymická řada je soubor lexikálních jednotek, který v sobě integruje pojmenovací jednotky ze všech jazykových projevů. Díky synonymické řadě lze vysledovat významové postupy v různých formách slov. Její nevýhodou může být nedostatečné znázornění pomyslné hierarchizace synonym, jež může být způsobena hyperonymií či hyponymií, které se se synonymií prolínají. Proto termín synonymická řada bývá nahrazován pojmem synonymická skupina²⁵⁰.

Zkoumaná synonyma jsou v práci klasifikována a okomentována podle publikace Josefa Filipece²⁵¹. Další práci, ze které čerpáme, je bakalářská práce Jany Malinové²⁵², kterou jsme využili při tvorbě schémat synonym, jimiž znázorňujeme provázanost a významovou blízkost mezi jednotlivými synonymy. Oproti její práci, jejímž cílem bylo zkoumání synonym od slova „žal“, se lišíme tím, že naše práce pojednává o synonymech sedmi lexémů, poněvadž se zabýváme synonymií napříč texty skupiny nikoli pouze synonymy jednoho konkrétního lexému. Při tvorbě schémat jsme použili *Tezaurus jazyka*

²⁵⁰ FILIPEC, J.: *Česká synonyma z hlediska stylistiky a lexikologie*. Praha Nakladatelství Československé akademie věd, 1961, str. 198.

²⁵¹ FILIPEC, J.: *Česká synonyma z hlediska stylistiky a lexikologie*., str. 201 - 203.

²⁵² MALINOVÁ, J.: *Významové rozdíly v řadách synonym a slov podobného významu: Synonyma slova „žal“*. Praha, Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2010.

českého, *Slovník českých synonym, Slovník synonym a frazeologismů* a *Malý slovník českých slangů*. Pro doplnění znázornění synonymických vazeb ve schématech jsme použili i cizojazyčné slovníky, anglicko-český²⁵³, francouzsko-český²⁵⁴ a německo-český²⁵⁵. Jana Malinová ve své práci vytvořila ke zkoumanému lexému několik schémat, které vycházely z jednotlivých slovníků synonym, a posléze z nich syntézou vytvořila schéma jediné, konečné. V naší práci předkládáme k danému lexému pouze jediné schéma, protože nám jde o ilustraci provázanosti synonymních lexémů vyexcerpovaných z textů písní.

5.1 Auto

*fáro – auťák – **auto** – fiat, jeep, mercedeska, moskvič, volha, žigulík – vůz (auto, džíp; nákladní) – truck – kamión – náklad'ák – dýzlák – trailer*

První zkoumanou řadou je řada s dominantní lexikální jednotkou „*auto*“. Při určování dominanty synonymické řady jsme se střetli s problémem, zda za ni určit právě lexikální jednotku „*auto*“, anebo jednotku „*vůz*“. Výhodou prvně jmenované jednotky bylo, že sémanticky je zcela očividné, že se jedná o motorové vozidlo, což v případě vozu není, protože vozy nemusí být motorové, jedná se tu o výraz z užší extenzí. I když se v textu objevují vozy tažené zvířaty, šlo nám především o motorová vozidla. Rozhodujícím se stalo, že daleko větší podíl mezi zkoumanými výrazy zabírají vozidla čtyřkolá, osobní. Lexém „*auto*“ se rovněž ukázal i jako praktičtější při vytváření systému synonymické řady, kde je levá strana tvořena výrazy expresivními – jednotka „*auťák*“ je přímo odvozena od lexému „*auto*“ – a pravá jednotkami členěnými dle významové konkrétnosti a velikostí daných vozů.

Pro lepší znázornění významové provázanosti jednotlivých synonym jsme použili schéma vytvořené nejen z excerpovaných lexikálních jednotek. Lexém znázorněný v obdélníku je dominanta, jež pomocí spojnic (šipek) odkazuje na svá synonyma znázorněná v elipsách. Je-li spojnice ve schématu jednosměrná, znamená to, že heslo ve

²⁵³ ŘEŠETKA, M.: *Anglicko-český, česko-anglický slovník*. Prostějov Fin Publishing, 2006.

²⁵⁴ MYNÁŘOVÁ H. a kol.: *Francouzsko-český, česko-francouzský slovník*. Prostějov Fin Publishing, 2005.

²⁵⁵ KOLEKTIV AUTORŮ: *Německo-český, česko-německý slovník*. Prostějov Fin Publishing, 2011.

slovníku odkazuje na heslo druhé, ale toto heslo na heslo východiskové již neodkazuje. Pokud spojnice mezi jednotlivými synonymy vyznačuje dva směry, jedná se o oboustranný odkaz hesel na sebe ve slovnících. Synonyma v elipsách s přerušovanou čarou jsou jednotky, které se v textech skupiny nevyskytují, ale které tvoří pomyslnou spojku mezi dominantou a synonymem, na něž dominanta bezprostředně neodkazuje. Je-li přerušovanou čarou ve schématu znázorněna spojnice, znamená to, že spojitost byla prokázána na základě cizojazyčného slovníku. Není-li mezi jednotkami vyznačena spojnice, neodkazují na sebe hesla daných slov ve slovníku. Je-li několik jednotek vyznačeno v jedné elipse, jedná se o pojmenování na stejné úrovni, v jistém smyslu totožná.

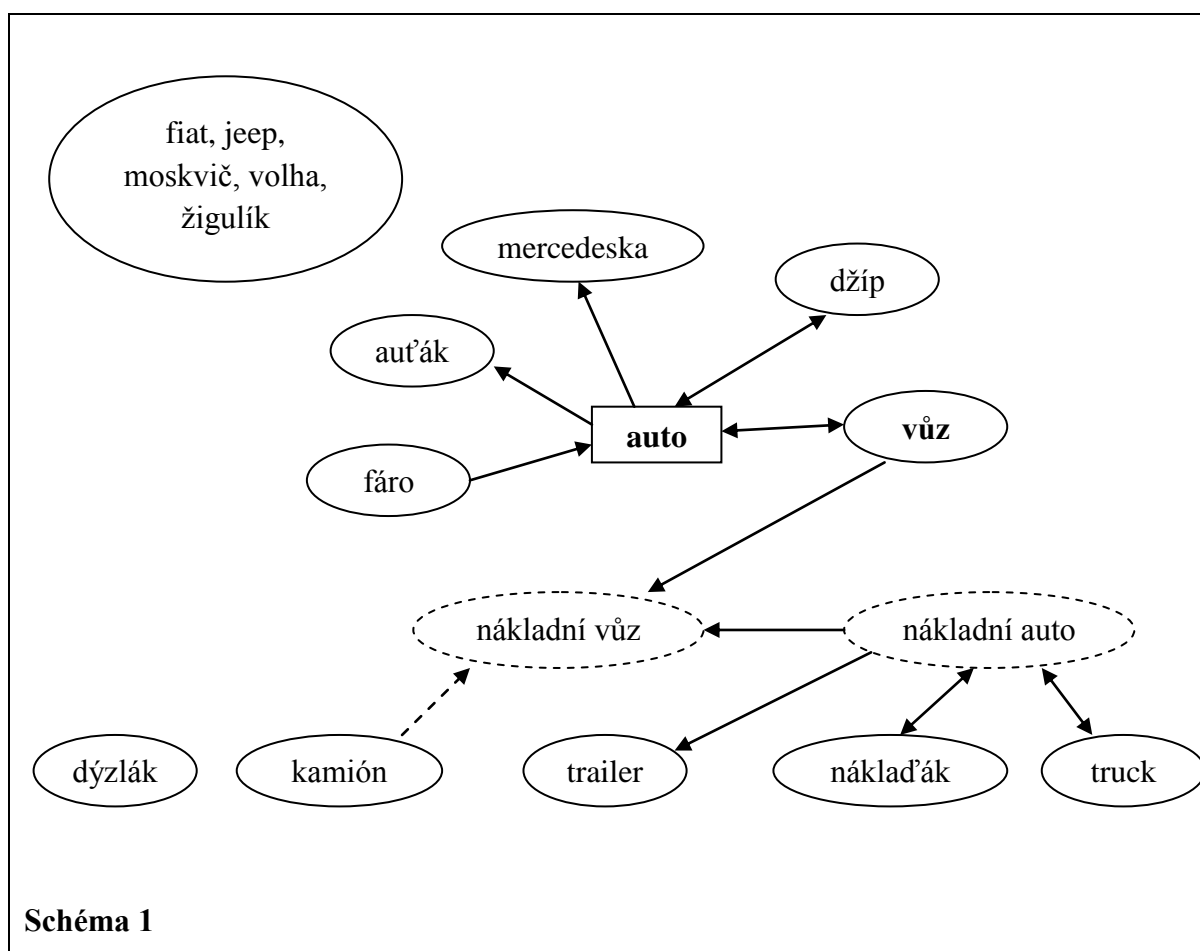

Schéma 1

V synonymické řadě, nalevo od dominanty, jsou umístěny výrazy s příznakem expresivnosti. Spolu s příznakem expresivnosti mají jednotky „fáro“ a „aut'ák“ společnou i nocionální složku významu, ale liší se kontextovým užitím. Lexém „aut'ák“ je

slovotvorným variantou. Jednotka „*fáro*“ je ve svém kontextu míněno jako velice pěkné auto²⁵⁶. Lexém „*auťák*“ je v textech písní užit celkem třikrát. V písni „*Tak si tam stůj*“ se zpívá o „*lepšímu auťáku*“²⁵⁷, nicméně není možno z kontextu vyčíst, zda se bude jednat opravdu o pěkné auto, anebo o auto, které je pouze o něco hezčí než to první. V obou dvou zmíněných písních je užití výrazu motivováno rýmem. V druhém případě, v písni „*Ohradník*“²⁵⁸, je lexém „*auťák*“ použit pro označení auta ve špatném stavu. Potřetí jde o vyjádření narkomana, který dostane „*za auťák LSD lopatu*“²⁵⁹ (pozn. autora: velké množství drogy výměnou za auto).

Sám lexém „*auto*“ je v textech skupiny pochopitelně také obsažen, a ne jedenkrát, avšak nepřijde nám důležité blíže rozebírat jeho užití. Důležité je poznamenat, že prvních pět výrazů v řadě napravo, „*fiat*“, „*jeep*“, „*moskvič*“, „*volha*“ a „*žigulík*“, zaujímají díky své konkrétnosti v řadě stejné postavení, byť jsou graficky znázorněny – a to je nevýhoda lineárnosti řady²⁶⁰ – za sebou. Všech pět lexikálních jednotek má stejnou významovou složku nociónální, kontext lze označit za totožný, nebo velmi podobný, tudíž by bylo nasnadě uvést tato synonyma jako terminologická. Potíž je v tom, že neexistuje žádná věda o automobilech, která by s těmito výrazy manipulovala jako s termíny. Ona slova vznikla jako značka pro určitého výrobce, jehož produkty měly být odlišeny od objektů stejného druhu, ale od jiného výrobce. Zde je nám ale jasně řečeno, že není auto jako auto a že ne každý bude k fiatů přistupovat stejně jako k volze, která na sebe váže – a nejenom ona – i speciální konotace. To může být podmíněno například znalostí motorů aut daných značek u daného člověka, který může mít povědomí o rozdílnosti jejich výkonů nebo stavby, v určitém pohledu i o jízdních vlastnostech nebo designu aut příslušné značky. Takového člověka lze označit za odborníka a jeho znalosti pak i za objektivní stanoviska. Tím se „*přiblížíme ke skutečnosti – skutečnosti „auta“ – z různých stran, což se odrazí ve výběru pojmového prvku*“ a bude tak splněna podmínka klasifikace termínu²⁶¹. Na námitku, zda se termín může objevit v jiném textu nežli v odborném, lze říci, že to je právě ono specifikum slovní zásoby námi zkoumaných textů písní.

²⁵⁶ Píseň „*Zlatá brána*“ (Trojhlavá saň, 2004).

²⁵⁷ Hop trop II, 1990.

²⁵⁸ Hop trop II, 1990.

²⁵⁹ Píseň „*Kulatý obdélník*“ (Veselá bída, 1993).

²⁶⁰ FILIPEC, J.: *Česká synonyma z hlediska stylistiky a lexikologie.*, str. 198.

²⁶¹ FILIPEC, J.: *Česká synonyma z hlediska stylistiky a lexikologie.*, str. 270.

Užití některých jednotek je podmíněno ryze rýmem:

„Den nato jsem pak z moskviče co půjčujou nám rodiče“²⁶²,

*„Až přijedu na kontrolu se služební volhou
Postavím je do pozoru což je mojí touhou“²⁶³.*

Užití slova „jeep“ (rovněž i „džíp“²⁶⁴) je také v jenom případě motivováno rýmem, ale hlavní motivací je vojenské prostředí či původ, což se poté projevuje v písni „Ohradník“:

*„Pro vzpomínky zůstal pomník je to jako věčnej dík
Na památku vystaven je na útesu bílej jeep“²⁶⁵,*

„Dva džípy z války poslední jen stěží chytaj dech“²⁶⁶.

Lexémy „fiat“ a „žigulík“ – stejně jako výše zmíněné lexikální jednotky „moskvič“ a „volha“ – jsou do textů dosazeny na základě dobových i jiných zkušeností, což vyplývá z kontextu písně „Tety“:

*„Maj taky fiata co moh je asi stát
Ten přece hrozně žere kde můžou na to brát
Třeba si nakradou a ty poctivej se dří
Vždyť bere jen dva tácy von usmolený tři“²⁶⁷.*

Podiv může být z dobového hlediska odůvodněn tím, že v roce 1990, kdy vyšlo album s touto písní, dominovaly značky automobilů z někdejšího „východního bloku“, což se právě promítá i v písni „Zvadlo“:

„Povzdechnu si až tě pak ze žigulíku vyvečou“²⁶⁸.

Zvýraznění jednotky „vůz“ zdůvodňujeme tím, že tvoří jakési druhé centrum řady i schématu 1, protože je v podstatě stejně obecným pojmem jako lexém „auto“ a dokáže zastřešit jak auta osobní, tak nákladní. Dalo by se zde hovořit i o jakémsi prolnutí a

²⁶² Píseň „Překvápko I.“ (Hop Trop II, 1990).

²⁶³ Píseň „Hajnej Hruška“ (Veselá bída, 1993).

²⁶⁴ Psaní lexému „jeep“ není v textech jednotné. Anglicky psaný výraz považujeme za název značky, česky psaný pak za obecné označení terénního automobilu.

²⁶⁵ Píseň „Bílý Jeepy“ („Afrika“, Trojhlavá saň, 2004).

²⁶⁶ Píseň „Ohradník“ (Hop trop II, 1990).

²⁶⁷ Hop trop II, 1990.

²⁶⁸ Hop trop na Venkowě, 1993.

nedokonalém splynutí dvou synonymických řad, jež si jsou blízké pouze jedním křídlem své řady, kdežto tím druhým jsou postupem dál a dál od center, každá opačným směrem, cizejší.

Dominantu „*auto*“ jsme se rozhodli v této práci ze synonymického hlediska nerozvádět, kdežto lexém „*vůz*“ je víceznačný, tudíž rozveden byl. V první řadě, jak jsme již zmínili, zastupuje význam auta, džípu:

„Proto chlapi skočte do vozů a natáhneme drát

...

*Dva džípy z války poslední jen stěží chytaj dech*²⁶⁹.

Za druhé je zde lexém „*vůz*“ zastupující význam nákladního automobilu:

„Až budu truck muset postavit stranou

...

*Pak zamknu vůz praštím do dveří pěsti*²⁷⁰.

Oba lze zaznamenat pouze z širšího kontextu písně, proto jej charakterizují jako synonymum okrajové a zdánlivé. Z určitého pohledu nelze „*vůz-osobák*“ a „*vůz-nákladák*“ považovat za synonyma. Jedná se o hyponyma.

Výrazivo pro nákladní automobil je dosti bohaté. Lexém „*truck*“ je anglickým protějškem českého nákladáku²⁷¹. Jeho užití v textu není motivováno rýmem. V písni „*Zlatá brána*“²⁷² se jedná o motivaci prostředím, Spojených států amerických, a v písni „*Kapky*“ to může být podmíněno vůlí ozvláštňit text, ale i nutností udržet rytmus ve strofě. Oproti tomu jednotka „*kamión*“ je výraz převzatý z francouzštiny²⁷³ a jeho užití v písni je podmíněno rýmem:

„Tahal pětadvacet tun z proudů šesti jako strun

Dva krajní vybíral si tóny

Nebyl na kámoše čas mýjeli se jen o vlas

*Světlem se zdraví kamióny*²⁷⁴.

Jednotka „*nákladák*“²⁷⁵ je výsledkem progresivního procesu v jazyce, univerbizace, lexém „*dýztlák*“²⁷⁶ je posléze slangový výraz odvozený od toho, že nákladní auto jezdí na

²⁶⁹ Píseň „*Ohradník*“ (Hop trop II, 1990).

²⁷⁰ Píseň „*Kapky*“ (Potvory, 1998).

²⁷¹ ŘEŠETKA, M.: *Anglicko-český, česko-anglický slovník.*, str. 582.

²⁷² Trojhlavá saň, 2004.

²⁷³ MYNÁŘOVÁ H. a kol.: *Francouzsko-český, česko-francouzský slovník.*, str. 95.

²⁷⁴ Píseň „*Já ho znal*“ (Hop trop na Venkově, 1993).

naftu. Sám výraz „*dýzlák*“ je ve slovníku slangů popsán jako diesellový motor nebo lokomotiva²⁷⁷, avšak absence významu nákladního auta může být dána nezpracováním motoristického slangu. Ohledně klasifikace synonym jsou jednotky „*truck*“ a „*kamión*“ synonymy se stejnou významovou složkou nociónální i se stejným kontextovým užitím, tedy synonyma terminologická. Synonymum „*nákladák*“ je posléze synonymem stylistickým, jednotka „*dýzlák*“ synonymem s příznakem společenským.

Synonymum „*trailer*“ je stejně jako *truck* anglickým výrazem a znamená nejen „*nákladák*“, ale i „*obytný vůz*“. Z kontextu však vyplývá, že se jedná o jistý služební vůz:

„Zastavím tam kde za pár hodin vystřídá mě parták“²⁷⁸.

Klasifikace slova je značně obtížná, protože výraz není v českém jazyce plně ustálen. Užití je motivováno rýmem:

*„Tak si tam stůj já napíšu do špíny na kontajner
Tak si tam stůj já cestou s někým povídat si chtěl
Nezastavil můj udejchanej zablácenej trailer
Nezastavil tvý pohrdavý oči uviděl“²⁷⁹.*

5.2 Cesta

toulka – štreka – cesta – vandr – tramp – plavba

Ze začátku je třeba říci, že se jedná o synonymickou řadu s dominantou „*cesta*“, ne ve významu pěšina, ale ve významu putování, pohyb odněkud někam jak po souši, tak i po vodě. Sama dominantka se v textech písní objevuje celkem sedmkrát a její užití není podmíněno rýmem.

Výstavba synonymické řady byla v tomto případě podmíněna významovými složkami, které dané lexémy obsahují. Synonyma „*tramp*“, „*vandr*“ a „*plavba*“ vypovídají o konkrétním způsobu cestování, avšak lexémy „*toulka*“ a „*štreka*“ jsou spíše synonyma s expresivním příznakem. Pořadí synonym v řadě bylo utvořeno s pomocí schématu 2:

²⁷⁵ Píseň „*Silnice*“ (Svátek, 1991).

²⁷⁶ Píseň „*Silnice*“ (Svátek, 1991).

²⁷⁷ HUBÁČEK J.: *Malý slovník českých slangů.*, str. 62.

²⁷⁸ Píseň „*Tak si tam stůj*“ (Hop trop II., 1990).

²⁷⁹ Píseň „*Tak si tam stůj*“ (Hop trop II., 1990).

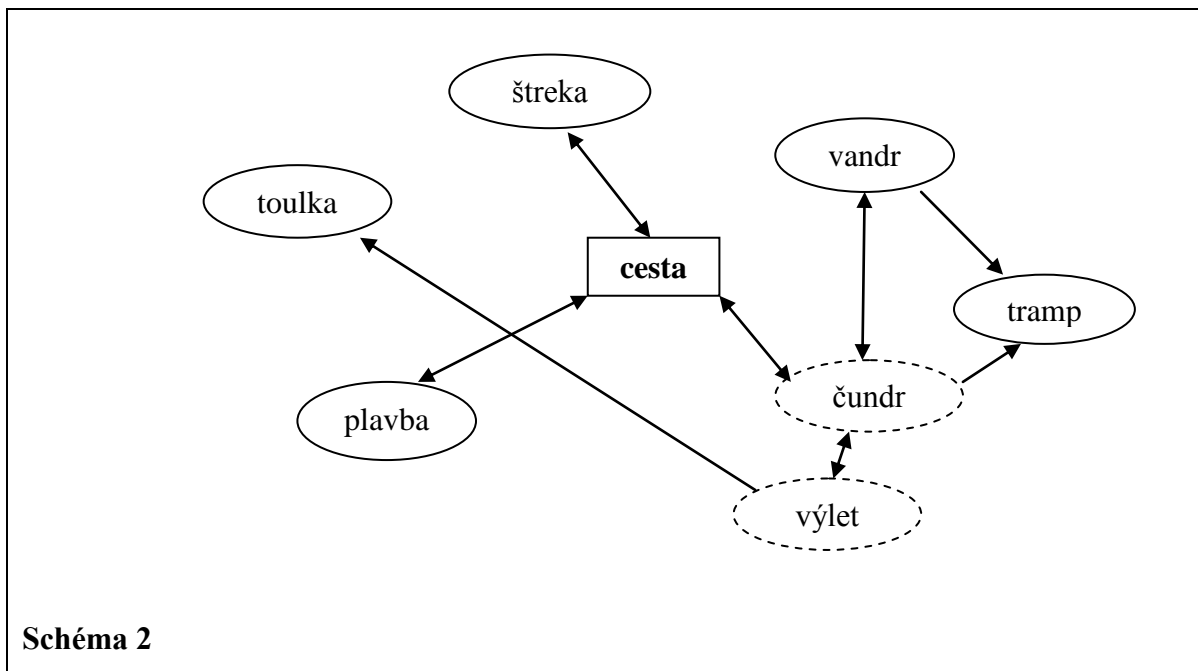

Schéma 2

Synonymum „*toulka*“ je od dominanty umístěno v řadě dále než sousední lexém „*štreka*“, protože na sebe s dominantou v synonymických slovnících bezprostředně neodkazují. Jejich spojitost se nám povedlo prokázat přes synonymní lexémy, které se v textech nevyskytují, lexém „*výlet*“ a slangové slovo „*čundr*“, které v *Malém slovníku českých slangů* odkazuje na dominantu „*cesta*“ i na lexém „*výlet*“²⁸⁰. Tato lexikální jednotka je i spojnicí mezi dominantou řady a dalšími slangovými synonymy „*tramp*“ a „*vandr*“. Paradoxně jsme tyto dvě jednotky umístili v řadě blíže dominantě oproti synonymu „*plavba*“, se kterou má dominanta řady prostřednictvím odkazů v synonymických slovnících oboustranné spojení. Zdůvodňujeme to tím, že lexém „*cesta*“ je primárně spojen s pozemským cestováním na rozdíl od „*plavby*“. Lexém „*vandr*“ je umístěn před jednotku „*tramp*“ z důvodu oboustranného odkazového spojení se spojovací jednotkou „*čundr*“. Dalším argumentem by mohla být delší doba existence jednotky v jazyce.

Slovo „*toulka*“ se objevuje v písni „Z konce světa“²⁸¹, kdy se hlavní postava vrací z daleké cesty, při níž hledal zlato. V kontextu písně jej označujeme za synonymum se stejnou významovou nocionální složkou i se stejným kontextem:

„Z toulek se nám kámoš vracel jak to slíbil dopisem“.

²⁸⁰ Hubáček J.: *Malý slovník českých slangů.*, str. 55.

²⁸¹ Veselá bída, 1993.

Rovněž bychom jej označili za synonymum stylistické. S ohledem na schéma 2 by v jistých kontextech mohlo jít i o synonymum okrajové či zdánlivé.

Další jednotkou v řadě je „štreka“, synonymum ideografické s expresivním příznakem. Její užití je podmíněno rýmem:

*„Já ho znal vždycky stál na stejným fleku
My měli stejnou štreku i cíle pro náklad“²⁸²*

Další dvě synonyma, „tramp“ – výslovnost je v tomto případě přizpůsobena grafické podobě, [tramp] – a „vandr“, jsou synonymy z oblasti sociolektů, synonymy s příznakem sociálním:

„Brzy až tvůj pan Dr. zarazí ti vandr“²⁸³,

*„Bavili se jednou že má jeden bráchu
Kterej jezdí každej tejden na trampy
Tuhle že byl zrovna někde na potláchu
Zakopal se mezi ty zelený vodřampy
Jó jó“²⁸⁴.*

Lexém „plavba“, jak píšeme výše, má s dominantou cesta prostřednictvím odkazů ve slovnících oboustranné spojení. Jeho klasifikace je zcela závislá na kontextu daného textu. V prvním případě označujeme jednotku „plavba“ za synonymum okrajové, v případě druhém jej můžeme označit za synonymum ideografické či částečné:

„Pozvala mě k noční plavbě k ústí Lužnice“²⁸⁵,

*„Na každým píše já mám ten dojem že mě zve k další plavbě
objevný“²⁸⁶.*

²⁸² Píseň „Já ho znal“ (Hop trop na Venkowě, 1993).

²⁸³ Píseň „Zvadlo“ (Hop trop na Venkowě, 1993).

²⁸⁴ Píseň „Vyjedem si taky“ (Hop trop na Venkowě, 1993).

²⁸⁵ Píseň „Černá lodice“ (Proč bychom se netopili, 1996).

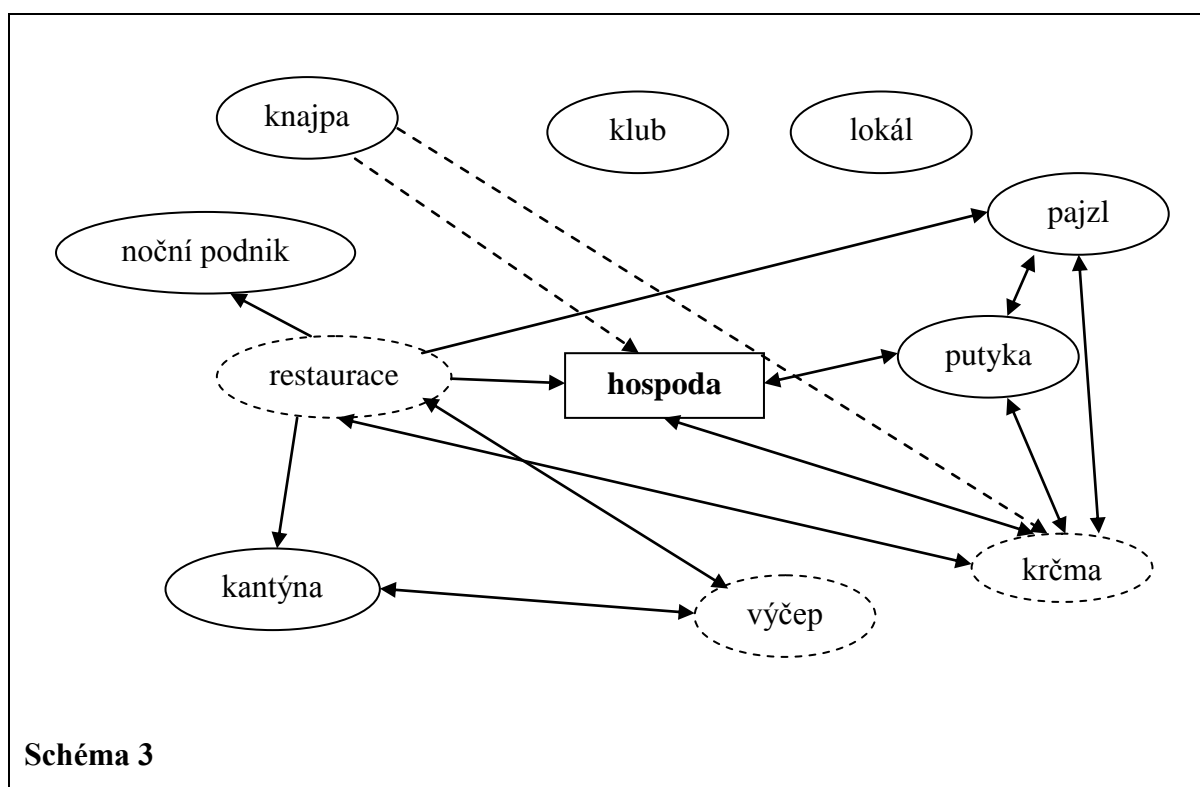
²⁸⁶ Píseň „Vor“ (Potvory, 1998).

5.3 Hospoda

pajzl – putyka – knajpa – lokál – hospoda – kantýna – noční podnik – klub

Ke slovu „*hospoda*“, jež je dominantou této řady, se v textech písní objevuje sedm synonym, z nichž těm expresivněji zabarveným jsme vyhradili levou část od dominanty, kdežto pravá část je vyhrazena výrazům, které se svým způsobem od významu „*hospoda*“ odchyľují.

Pokud se podíváme na níže uvedené schéma 3, zjistíme, že synonymická provázanost dominanty „*hospoda*“ s ostatními excerpovanými jednotkami není v mnoha případech bezprostřední. V důsledku toho jsme do schématu 3 umístili tři lexémy, které se v textech skupiny vůbec neobjevují, ale prostřednictvím nichž lze znázornit významovou vzdálenost mezi nimi a dominantou řady.

Lexémy „*klub*“ a „*lokál*“ neodkazují v synonymických slovnících na žádný z dalších lexému, které jsme z textu excerpovali. Stejně je tomu i u slova „*knajpa*“, jehož spojení s dominantou jsme dohledali v německo-českém slovníku. Jedná se totiž o přejaté slovo

z němčiny, „Kneipe“²⁸⁷. Přerušovaná spojnice je v tomto případě – i v případě spojení lexémů „*knajpa – krčma*“ – užitá z toho důvodu, že se nejedná o spojení prostřednictvím odkazů v synonymických slovnících.

Lexikální jednotka, která tvoří synonymické spojení mezi dominantou řady a lexikálními jednotkami „*kantýna*“ a „*noční podnik*“, je „*restaurace*“, místo pro občerstvení, v jistém slova smyslu obnovu, což je dalším významem tohoto slova. Tato jednotka je oboustranně spojena s jiným lexémem, který se ve zkoumaných textech neobjevuje, „*výčepem*“. Obě tyto jednotky odkazují na slovo „*kantýna*“, které zde považujeme za synonymum dominanty. Spojení mezi lexémy „*kantýna*“ a „*výčep*“ znázorňuje, že zařazení lexému „*kantýna*“ do této synonymické řady je na místě, protože v sobě neobsahuje pouze význam „*stravovna*“ či „*jídlna*“.

Jedinou lexikální jednotkou, která je s dominantou bezprostředně oboustranně spojena, je „*putyka*“, která spolu s lexémy „*krčma*“ a „*restaurace*“ zprostředkovává významové spojení s dalším synonymem, kterým je jednotka „*pajzl*“.

Dominantní výraz se objevuje celkem v sedmi písních, z nichž ve dvou případech je užití motivováno rýmem:

*At' se všichni kamarádi co se sejdou na vodě
Naučí hrát na kytary at' to frčí v hospodě*²⁸⁸,

*„At' se stydí v hospodě a zdálky mává na lodě“*²⁸⁹.

Jednotka „*pajzl*“ je synonymum ideografické s příznaky expresivním a společenským. Užití není v textu podmíněno rýmem:

*„Na ten pajzl žádná láce
Rád bych velkou chválu pěl
Vždyť jsem tady snil a smál se
A všechny smutky poztrácel“*²⁹⁰.

Klasifikace synonyma „*putyka*“ je obdobného charakteru jako v případě předešlé jednotky a její užití v textu bylo motivováno rýmem:

²⁸⁷ KOLEKTIV AUTORŮ: *Německo-český, česko-německý slovník.*, str. 295.

²⁸⁸ Píseň „*Modlitba vodáka*“ (Proč bychom se netopili, 1996).

²⁸⁹ Píseň „*Vodácká odborná*“ (Proč bychom se netopili, 1996).

²⁹⁰ Píseň „*Piáno*“ (Veselá bída, 1993).

*„Slyšte smutnou příhodu a zavřete se v putyce
Až vás pozve na vodu ten přízrak černý lodice“²⁹¹.*

Jedná se o synonymum ideografické a stylistické.

Výraz „*knajpa*“²⁹² je odvozeno od německého „Kneipe“. Jedná se o synonymum s částečně místním příznakem. Lze zde i vysledovat příznak společenský. Z hlediska významu jde o synonymum ideografické.

U synonyma „*lokál*“ cítíme nejasnost hranice v tom, zda se jedná o synonymum ideografické či částečné. Tato lexikální jednotka se v textech objevuje ve dvou případech. V prvním případě se jedná o „*hospodu*“ (viz příklad motivace rýmem), o které se níže v textu zpívá jako o „*pajzlu*“. V tomto případě bychom označili synonymum jako ideografické. V případě druhém bychom se spíše uchýlili k označení částečné synonymum, protože se jedná o jakousi „*kantýnu*“:

*„Dva měchy který shodil v kantýně přivez na dvou kánoích
A jak lokálu svý jméno řek v tu ránu kdekdo ztich“²⁹³.*

Užití synonyma v textu je v jednom případě motivováno rýmem:

*„Já měl zrovna ale kliku
I když peněz pomálu
Před bouřkou jsem zapad vmžiku
Do parádního lokálu“²⁹⁴.*

Jednotka „*kantýna*“ je stejně jako lexém „*knajpa*“ převzata z cizího jazyka, angličtiny. Jak je již výše zmíněno, toto slovo nese většinou význam „*stravovny*“ než „*hospody*“. Z kontextu písně je patrné, že děj písně se odehrává roku 1806 kdesi na Západě. V důsledku toho zastáváme ten názor, že v tomto kontextu se nejedná o čistě stravovací zařízení, ale spíše zařízení hospodě podobné. Ve verši, který byl již výše citován, je kromě slova „*kantýna*“, použito synonymum „*lokál*“. Lexém „*kantýna*“ proto označujeme za synonymum částečné s místním i časovým příznakem.

Jednotka „*noční podnik*“ běžně užíván na pozadí anglické přejímky „*night club*“ jako označení „*veřejného domu*“ byl do synonymické řady zařazen na základě kontextu písně, ze kterého je patrné, že se jedná o „*hospodu*“, možná i o „*non-stop bar*“:

²⁹¹ Píseň „Černá lodice“ (Proč bychom se netopili, 1996).

²⁹² Píseň „Lodníkův lament“ (Veselá bída, 1993).

²⁹³ Píseň „Jonatán“ (Hop trop II, 1990).

²⁹⁴ Píseň „Piáno“ (Veselá bída, 1993).

*„Zatoužil jsem včera za kliku vzít u nočního podniku
S balíčkem oběživa hou hou s balíčkem oběživa“,*

...

*Žízeň už na mně klečela nebylo jistý docela
Že Lojza točí piva hou hou že Lojza točí piva“,*

...

*„U lípy“ tma jak ve štole židle vobrácený na stole
Jó to byl smutnej vobraz hou hou jó to byl smutnej obraz“,*

...

*Tak před hospodou zavřenou s náladou rázem zkaženou
Řek jsem si to je podraz hou hou řek jsem si to je podraz“²⁹⁵.*

Z hlediska kontextu bychom je klasifikovali jako synonymum ideografické. Výše můžeme zaznamenat, že užití tohoto víceslovného výrazu bylo podmíněno rýmem i rytmem.

V případě synonyma „klub“ z kontextu písně nelze vyčíst, zda se jedná o „hospodu“, existuje tu pouze jistý předpoklad:

*„Dobrej večer pane chci najít jeden dům
A tohle město už jsem skoro celý prochodil
Je jako každěj jinej a podobá se stům
Těch ve kterejch jste třeba pivo pil“,*

...

*„Máte pravdu pane má to bejt nákej klub
To přesně sedí řek jste: Maj tam fantastickéj sál
Až najdu kamaráda co místo na náš srub
Už jezdí jen na samej country bál“²⁹⁶.*

Je zcela evidentní, že užití výrazu bylo ovlivněno rýmem. Neméně pravděpodobné je, že se může jednat o označení specializovaného podniku, country klubu, proto označíme lexém „klub“ za synonymum okrajové.

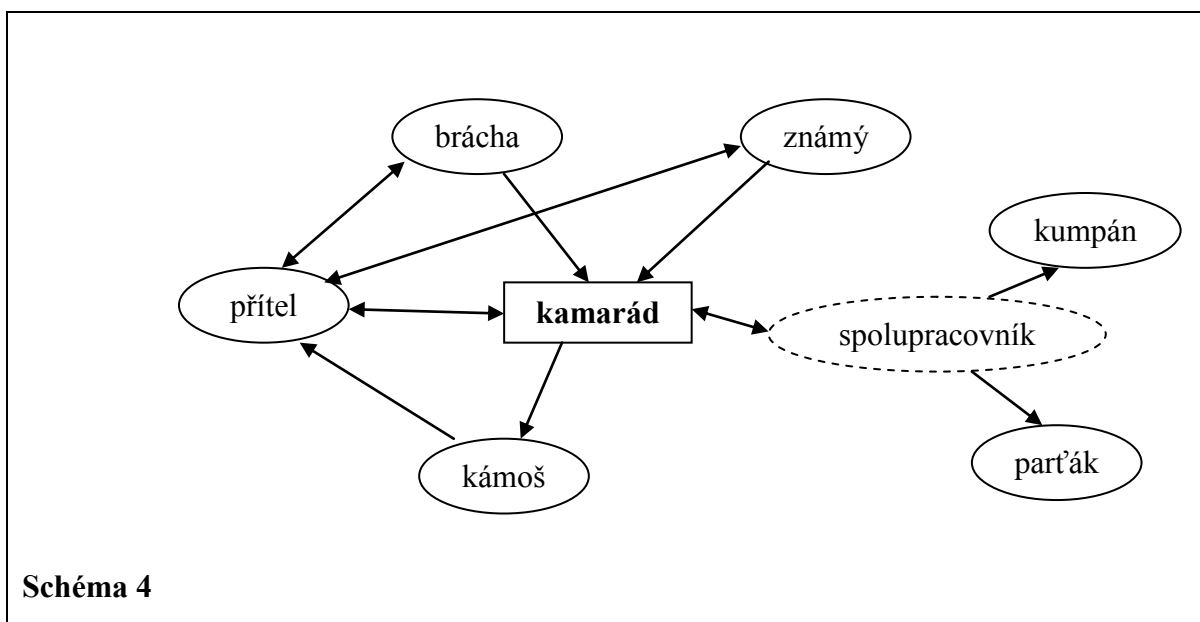
²⁹⁵ Píseň „Podraz“ (Svátek, 1991).

²⁹⁶ Píseň „Hej! Tome!“ (Hop Trop II, 1990).

5.4 Kamarád

*kumpán – parták – známý – kámoš – **kamarád** – přítel – brácha*

Synonymická řada od dominanty „*kamarád*“ byla utvořena na základě intenzivnosti významového rysu kamarádství, potažmo přátelství v excerpovaných slovech, přičemž levá část řady náleží výrazům s menší intenzitou příslušného významového rysu a u pravé strany je tomu naopak. Dominantou řady jsme ustanovili lexém „*kamarád*“, protože je z těchto synonym v textech skupiny nejfrekventovanější a, jak dokládáme ve schématu 4, je také s ostatními prostřednictvím odkazů v synonymických slovnících nejprovázanější. Schéma 4 jsme také použili pro znázornění významového provázání mezi dominantou a lexémy „*kumpán*“ a „*parták*“, u kterých nemusí vždy platit, že jde o „*kamarády*“ či „*přátele*“.

Spojení mezi dominantou a zmíněnými synonymy je zprostředkované lexémem „*spolupracovník*“, které se v textech skupiny nevyskytuje. Schéma 4 nám poskytuje i ilustraci toho, do jaké míry jsou tyto lexémy významově vzdálené, což bychom v synonymické řadě znázornit nemohli.

Synonymum „*kumpán*“ v sobě nese rys expresivnosti. Původně se jednalo o výraz pejorativní. Mohli bychom zde nalézt i příznak společenský, protože synonymum v textu používá člověk, který byl kdysi tulákem:

„Že kumpány jsem prodal je zatracená škoda“²⁹⁷.

V porovnání s lexémy cizích jazyků – angličtiny, francouzštiny a němčiny – ze kterých byl lexém pravděpodobně převzat, lze lexém „*kumpán*“ označit za synonymum částečné. Lexikální jednotky „*companion*“ (ang.) znamená „druh“ či „společník“²⁹⁸, francouzský výraz „*compagnon*“ znamená „druh“, „společník“, „kolega“²⁹⁹ a konečně v němčině lexém „*Kompagnon*“ nese význam „společník“, „spolumajitel“³⁰⁰. Tato cizí slova byla ve svém jazyce odvozena z lexikálních jednotek „*company*“³⁰¹, „*compagnie*“³⁰² a „*Kompanie*“³⁰³. V angličtině a francouzštině tyto jednotky znamenají společnost. V němčině však tento výraz znamená – a to je totožné s druhým významem francouzského „*compagnie*“ – „setnina“, „rota“. Při této komparaci zjišťujeme, že lexém „*kumpán*“ – do češtiny nejpravděpodobněji převzatý z německého vojenského názvosloví – vyjadřuje příslušnost osoby k určitému společenství. Míru pravděpodobnosti, že lexémy „společník“, „kolega“ a „*kamarád*“ budou v konkrétním případě označovat jednu osobu, nemůžeme určit. Přihlédneme-li ke kontextu písně, můžeme jednotku „*kumpán*“ v této synonymické řadě ponechat:

*„Ted' snídám hemenex a piju božolé celý dny jen samý válení
Víc chutnávaly kdysi jen suchý fazole
A cigarety kamarádem balený
Že kumpány jsem prodal je zatracená škoda život za to ze mě cvoka
udělá
Krev taky není voda a proto ve mně hlodá že ta bída byla aspoň
veselá“.*

²⁹⁷ Píseň „Veselá bída“ (Veselá bída, 1993).

²⁹⁸ ŘEŠETKA, M.: *Anglicko-český, česko-anglický slovník.*, str. 117.

²⁹⁹ MYNÁŘOVÁ H. a kol.: *Francouzsko-český, česko-francouzský slovník.*, str. 125.

³⁰⁰ KOLEKTIV AUTORŮ: *Německo-český, česko-německý slovník.*, str. 299.

³⁰¹ ŘEŠETKA, M.: *Anglicko-český, česko-anglický slovník.*, str. 117.

³⁰² MYNÁŘOVÁ H. a kol.: *Francouzsko-český, česko-francouzský slovník.*, str. 125.

³⁰³ KOLEKTIV AUTORŮ: *Německo-český, česko-německý slovník.*, str. 299.

U synonyma „parták“ také není zřejmé, zda se jedná o opravdu dobrého kamaráda (viz první citovaný příklad³⁰⁴), anebo jenom člověka, co s vámi pracuje v jistém kolektivu, partě (viz druhý citovaný příklad³⁰⁵). Oba významy se v obecné češtině i v textech realizují:

*„Mám tisíc chutí jó i čas vyprávět vám tu story
Jak vyšplouchli jsme s partákem co plavil s náma vory
Byl hamoun, prej už odmala a že za vším viděl prachy
Nám peklo dělal hrozně rád i z tak dost perný fachy“*

*„Už slunce se ztrácí ze strání a zem začíná žít
Jenom blejsklo slunce do louží už parták na nás vlít
Toho flákání prej po farmě má právě akorát
Proto chlapi skočte do vozů a natáhneme drát“.*

V obou případech můžeme hovořit o částečných synonymech. V jiném případě by se jednalo o synonymum ideografické:

*„Byla to chvíle jak ze špatný filmový scény
Nedávno můj parták s manželkou stál přede mnou
...
Ledy co pokrejvaj společně prožitý roky
Ve skalách probdělý noci do mrazivejch rán“³⁰⁶.*

Zde se jedná o člověka, se kterým hlavní postava děje písni mnohokrát prožila. Užité slovo bylo ze čtyř případů výskytu motivováno rýmem pouze jednou.

Lexikální jednotka „známý“ je synonymum zdánlivé a okrajové. Do řady jsme je zařadili z toho důvodu, že v něm nalézáme rys „kamarádství“, byť v menší míře významové blízkosti:

*„A tak jsem šel když pozvali mě známi
Abych jim hrál a taky zpíval s kytarou
Z bejvalejch kamarádů pánové a dámy
Za chvíli byli všichni trochu pod parou“³⁰⁷.*

³⁰⁴ Píseň „Aby nás voda nesla“ (Hop trop na Venkowě, 1993).

³⁰⁵ Píseň „Ohradník“ (Hop trop II., 1990).

³⁰⁶ Píseň „Obchoďák“ (Trojhlavá saň, 2004).

³⁰⁷ Píseň „Tak holka jdeme“ (Hop trop na Venkowě, 1993).

Schéma 4 tohoto synonyma nám však ukazuje, že lexém „známý“ je v synonymických slovnících prostřednictvím odkazů oboustranně spojen.

Jednotku „přítel“ můžeme označit za ideografické synonymum.

Posledním synonymem řady je lexém „brácha“. Jedná se o synonymum okrajové a zdánlivé, přesto však do řady patří, protože neoznačuje sourozence, ale dobrého kamaráda:

„Říkal mi brácho a já měl ho proto rád a naše jména byly zkrátka vedlejší“³⁰⁸.

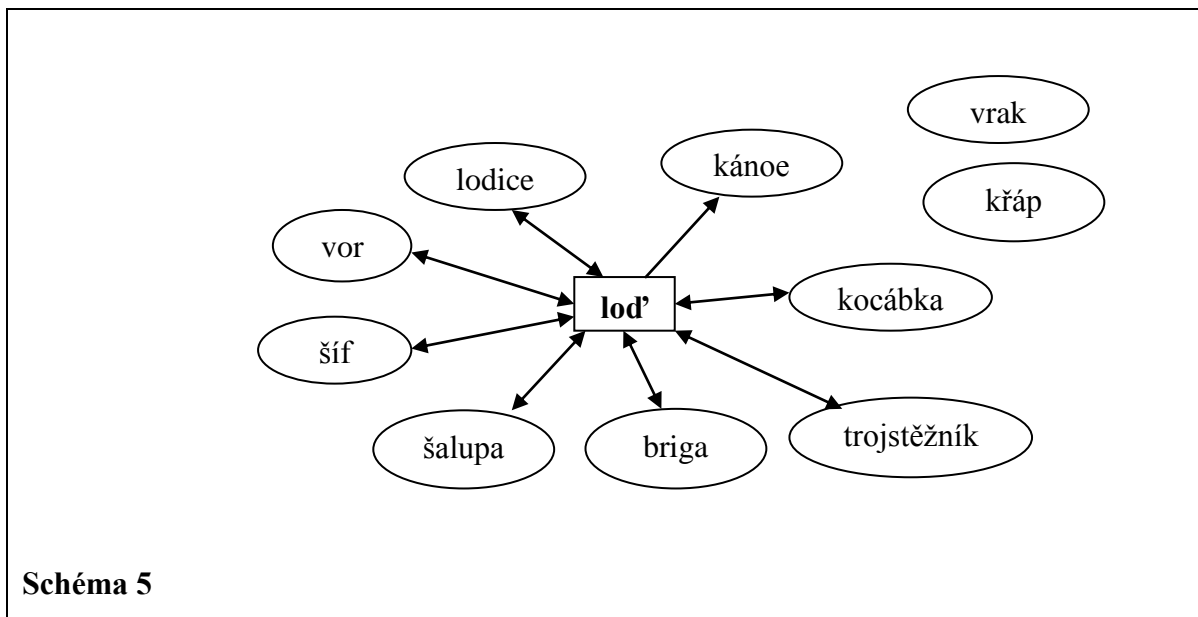
I v tomto případě lze ve schématu 4 prokázat významovou spojitost tohoto lexému jak s dominantou řady, tak s předešlým synonymem „přítel“.

5.5 Lod'

křáp – vrak – kocábka – lodice – lod' – kanoe – vor – šalupa – šíf – briga – trojstěžník

V synonymické řadě od lexému „lod'“ jsou nalevo od dominanty výrazy expresivně zabarvené, napravo pak výrazy pro lodě různých velikostí a charakterů. Pořadí jednotek v levé části řady je stanoveno mírou expresivity. Synonyma „křáp“ a „vrak“ nejsou s dominantou spojena vzájemnými odkazy v synonymických, proto jim náleží umístění nejvíce vzdálené od dominanty. Lexém „vrak“ byl umístěn blíže z toho důvodu, že se v jistých kontextech váže k označení potopené lodi. Jednotky „kocábka“ a „lodice“ své spojení s dominantou mají. Slovo „lodice“ je umístěno do bezprostřední blízkosti dominanty, protože bylo utvořeno slovotvorným procesem, jehož východiskem byla právě dominanty. Pořadí jednotek v pravé části řady jsme stanovili na základě velikosti plavidla. Jak můžeme vidět na schématu 5, všechny jednotky jsou s dominantou oboustranně provázány:

³⁰⁸ Píseň „Říkal mi brácho“ (Hop trop na Venkowě, 1993).

Okrajovým a zdánlivým synonymem je výraz „vrak“. Z kontextu písně vyplývá, že se jedná o námořní plachetnici, brigu. Užití slova je motivováno rozčilením posádky:

*„Hej! Kapitáne! Jestli přežijem tak se nedoplatíš
Hej! Kapitáne! Tenhle vrak ti rozbijem
A rumu vypijem sedm galonů ty to zaplatíš“³⁰⁹.*

Stejně jsme klasifikovali i synonymum „křáp“, kde lze z kontextu určit, že jde o „starou vratkou“ lod'. Užití výrazu je motivováno rýmem:

*„A tak honem jsem se nalodil na starej vratkej křáp
Kde kapitán byl kořala a řval na nás jak dráb“³¹⁰.*

Ve stejném textu je pak tato námořní lod' označena jako „kocábka“. Lexém „kocábka“ je posléze použita ještě v písních „Obluda“, kde zastupuje námořní lod', a „Překvápko“, kde figuruje namísto kanoe. V obou dvou případech je užití podmíněno rýmem:

*„Jó dvě stě nás tam bylo na brize do Číny
...
Tři stěžně rozlámala na naši kocábce
Však ztuhla jako skála když čuchla k posádce“³¹¹,*

³⁰⁹ Píseň „Hej! Kapitáne! (Hop trop II., 1990).

³¹⁰ Píseň „Lodníkův lament“ (Veselá bída, 1993).

³¹¹ Píseň „Obluda“ (Proč bychom se netopili, 1996).

„Někdo střelí indiánskou loď

...

Už mám tě moje kocábko! Pro moji drahou překváčko“³¹².

Slovotvorným synonymem řady je lexikální jednotka „*lodice*“, které zde zastupuje nejasný typ říční lodi, přízraku.

Jednotka „*kanoe*“, asi nejčastější typ vodácké lodi na českých řekách, se kupodivu v textu objevuje pouze dvakrát, z čehož je jeden případ výskytu ovlivněn rýmem. Jedná se o synonymum ideografické a terminologické.

Lexém „*vor*“ jsme klasifikovali jako synonymum okrajové a zdánlivé. V textech skupiny se toto synonymum objevuje v písních „Aby nás voda nesla“, „Kláda“ a „Vor“. V prvním případě i druhém případě je užití slova „*vor*“ podmíněno prostředím, v němž se odehrává děj písně:

*„Mám tisíc chutí jó i čas vyprávět vám tu story
Jak vyšplouchli jsme s parťákem co plavil s náma vory“³¹³,
„Dřevo dostat k pile kde ho koupí
Není těžký vždyť jsme fikaný
Ten rok bylo jaro ale skoupý
Teď jsme na dně my i vory svázaný“³¹⁴.*

Ve třetím případě se jedná o metaforu:

„To místo stalo se mým trosečnickým vorem...“³¹⁵.

První z větších lodí, „*šalupa*“, se v textech objevuje pouze v jednom exempláři a její užití není motivováno rýmem, nýbrž námořním, cizokrajným prostředím³¹⁶. Z hlediska klasifikace se jedná o synonymum ideografické a terminologické.

Lexikální jednotka „*šif*“ se rovněž vyskytuje v textech pouze jednou a také je její užití rýmem nemotivované. Jedná se o synonymum s totožnou složkou nocionální, ale s kontextem části odlišným. Z hlediska dalšího dělení synonym se jedná o stylistické

³¹² Píseň „Překváčko“ (Hop trop II., 1990).

³¹³ Píseň „Aby nás voda nesla“ (Hop trop na Venově, 1993).

³¹⁴ Píseň „Kláda“ (Hop trop na Venkové, 1993).

³¹⁵ Píseň „Vor“ (Potvory, 1998).

³¹⁶ Píseň „Tři kříže“ (Hop trop na Venkové, 1993).

synonymum nebo o synonymum s místním příznakem, protože se jedná o přejímku z němčiny, „Schiff“, tzn. „lod“ nebo „koráb“³¹⁷.

Nejčastější z námořních lodí je v textech skupiny „*briga*“, kterou můžeme zaznamenat ve třech případech. Jedná se o synonymum ideografické a terminologické. Užití je v jednom případě motivováno rýmem:

„Když na vobludě bouchl kanystř vod džinu

Tu přízrak vztekle houkl a vlítl na brigu“³¹⁸.

Posledním synonymem řady je „*trojstěžník*“³¹⁹, synonymum ideografické a terminologické.

5.6 Pes

tele – bleháč – hafan – pes – dog, chrt, křepelák, vlčák – Azor – štěně – předák

V řadě synonym lexému „*pes*“ jsme nalevo od dominanty umístily výrazy expresivní. Jejich pořadí bylo – ve směru od dominanty – motivováno mírou významové propojenosti. Lexém „*hafan*“ byl umístěn do bezprostřední blízkosti slova „*pes*“, protože každý pes – prostřednictvím konvenčního citoslovce „*haf*“ – štěká. Jinak je tomu u synonyma „*bleháč*“, které je odvozeno od toho, že daný pes má blechy. To však není skutečnost obecně platná, poněvadž ne každý pes blechy má. Proto jsme jej umístili až jako druhé v pořadí. Obdobně tomu je i u lexému „*tele*“.

Napravo od dominanty jsou v řadě umístěna synonyma neexpresivní v pořadí – ve směru od dominanty – určeném dle míry konkrétnosti, které dané synonymum obsahuje, nejbližše dominantě jsou synonyma terminologická, nejdále synonyma zdánlivá.

Zdánlivost synonym je patrné i ze schématu 6:

³¹⁷ KOLEKTIV AUTORŮ: *Německo-český, česko-německý slovník.*, str. 453.

³¹⁸ Píseň „Obluda“ (Proč bychom se netopili, 1996).

³¹⁹ Píseň „Škrábej“ (Svátek, 1991).

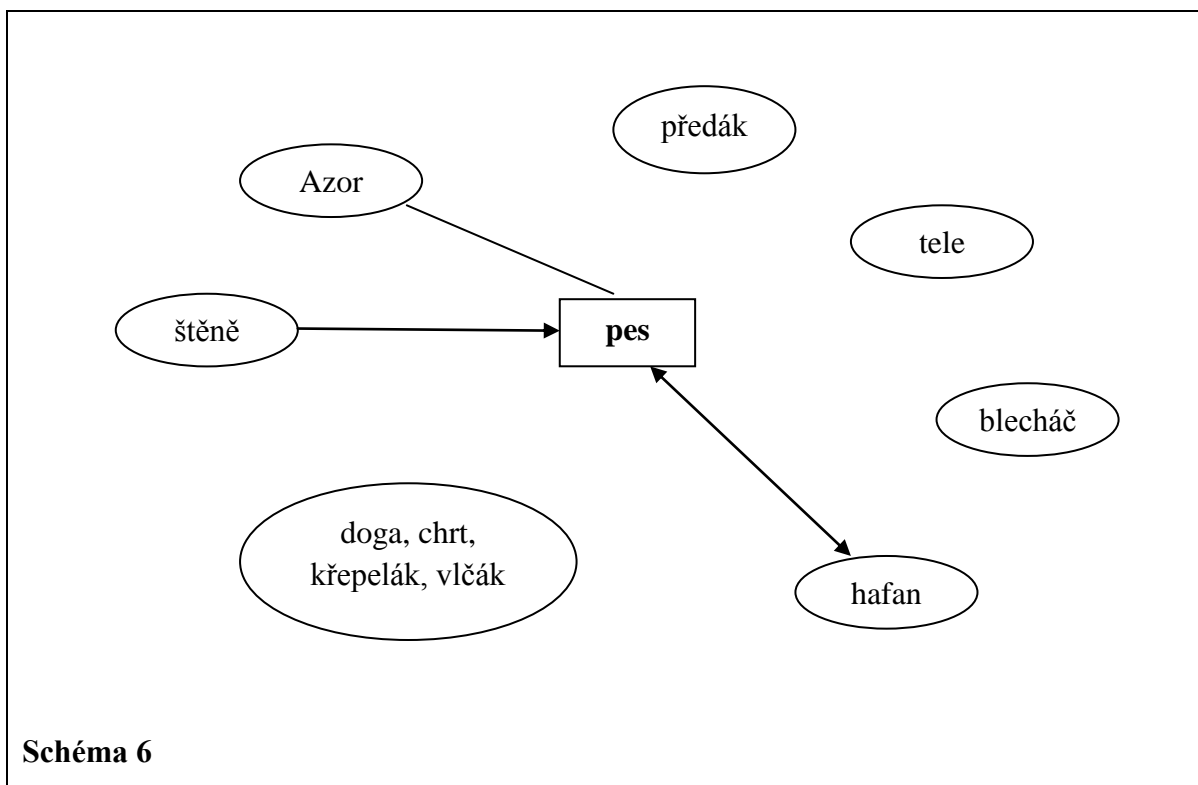

Schéma 6

Synonyma „*předák*“, „*tele*“ a „*blecháč*“ nejsou s dominantou propojena, protože nejsou obsažena v žádném námi použitém synonymickém slovníku, tudíž na sebe nemohou vzájemně odkazovat, jako je tomu mezi lexémy „*pes*“ a „*hafan*“ anebo v jednosměrném odkazu mezi lexémy „*pes*“ a „*štěně*“. Bezodkazovou propojenost jsme vyznačili dominantou a propriem „*Azor*“. Slovníky synonym neuvádějí jako synonyma pojmy odborných terminologií, v tomto případě názvy plemen psů. *Tezaurus jazyka českého* uvádí pod pojmem „*pes*“ synonymum „*alík*“³²⁰. I když proprium „*Azor*“ zde není apelativizováno, jako je to v případě lexému „*alík*“, znázornili jsme jeho spojení s dominantou ve schématu 6, protože je chápeme jako obecně vžitě označení pro psa, stejně jako je tomu u lexému „*alík*“.

Podle kritérií z publikace Josefa Filipce lze lexém „*tele*“ označit za synonymum okrajové a zdánlivé. Tento pes si toto označení vysloužil pro svou strach nahánějící velikost:

„Pak byl už jako tele a bledlo okolí těžko si na vlčáka někdo něco dovolí“³²¹.

³²⁰ KLÉGR A.: *Tezaurus jazyka českého*, str. 201.

³²¹ Píseň „Štěně“ (Hop trop na Venkowě, 1993).

Oproti tomu synonyma „blecháč“ a „hafan“ jsou ideografická. Užití ani jednoho z těchto posledních tří nebylo motivováno rýmem.

Za synonyma terminologická, synonyma, která jsou spolu na stejné úrovni – podobně jako tomu bylo u značek aut – označuji „dogu“, „chrta“, „křepeláka“ a „vlčáka“. Lze tedy o nich mluvit jako o synonymech se stejnou významovou složkou nociónální i se stejným kontextovým užitím. Jejich užití v textu bylo podmíněno rýmem pouze v případě lexému „chrt“:

„Proč se honit jako chrt jó tak dát si kafe hlt“³²².

Proprium „Azor“ na rozdíl od propria „Johnny“, jména vlčáka z písně „Obchodník s deštěm“³²³, je toto jméno jednoznačně psí a nikdo si je nedokáže spojit s ničím jiným než právě se skutečností psa, proto lexém „Azor“ do synonymické řady, potažmo schématu, dominanty „pes“ patří. Klasifikovali jsme je jako synonymum ideografické. Jeho užití je v písni „Hajnej Hruška“ třikrát motivováno rýmem:

*„Na Hrušku a jeho zbraň a křepeláka Azora
Kterej hlídá jako saň vchod do hájovny ze dvora“,*

...

*„Letí letí jako blesk ze světlice na dvorek
Ve vočích má divnej lesk i jeho pejsek Azorek“,*

...

*„Vím jak vyzrát na hajnýho ba i na Azora
Vyštuduju na vrchního lesů revizora“³²⁴.*

Překvapivým by se mohlo zdát zařazení lexému „štěně“ mezi synonyma ke slovu „pes“, ale v jádru věci jde také o psa, konkrétně o jeho mládě. Dodejme, že právě z tohoto štěněte vyroste v průběhu děje písně „Štěně“ výše zmíněné „tele“. Z hlediska klasifikace se jedná o synonymum okrajové a zdánlivé. Vyskytuje se celkem ve třech textech, přičemž by se v jednom příkladě mohlo zdát, že jeho užití je motivováno rýmem, ale není tomu tak, protože lexém „štěně“ je přímo název dané písně. Ve druhém případě se jedná o intertextovost v rámci textů skupiny, kdy jedna píseň v sobě obsahuje více odkazů na písně

³²² Píseň „Já ho znal“ (Hop trop na Venkowě, 1993).

³²³ Hop trop na Venkowě, 1993.

³²⁴ Veselá bída, 1993.

jiné. Ve třetím případě už opravdu jde o podmínění rýmem, kdy dotyčný v textu písně „*usnul jak štěně u koní v seně*“³²⁵.

Lexikální jednotku „*předák*“ jsme ve spojení s lexémem „*pes*“ klasifikovali jako synonymum okrajové. Z kontextu písně³²⁶ je patrné, že se jedná o psa ze psiho spřežení, který v něm zaujímá vedoucí pozici. Samotné označení „*předák*“ je obecně platné pro veškeré subjekty s vedoucí pozicí a neváže se pouze na lexém „*pes*“.

5.7 Tremp

vodřampa – pobuda – vandrák – tulák – tremp – trempíř – traper

Poslední synonymická řada v této práci vychází od lexému „*tremp*“, event. „*tramp*“. Při ustanovování dominanty synonymické řady jsme řešili problém, zda je dominantnější slovo „*tremp*“ nebo slovo „*tulák*“. Lexém „*tremp*“ bylo převzato do českého jazyka z angličtiny (v angličtině „*tramp*“) a znamená tulák³²⁷. Nám však jde o pojmenování člověka – a o synonyma z daného pojmenování odvozená – který se oddává specifickému českému fenoménu, trampingu, při kterém se – zjednodušeně řečeno – člověk toulá.

Řazení lexémů v synonymické řadě bylo podmíněno expresivností výrazů, ale také tím, do jaké míry je v daných slovech obsažen sémantický prvek nesoucí význam „trampingu“. Napravo od dominanty jsou zařazena paradoxně neexpresivní – expresivita je pro slang charakteristickou – slangová označení. Lexém „*trempíř*“ bylo odvozeno prostřednictvím české neproduktivní přípony „-íř“ a v případě lexému „*traper*“ se jedná o přejímku z angličtiny. V levé části řady jsou ve směru od dominanty řazeny lexémy, u nichž postupně narůstá expresivita. Bezprostředně vedle dominanty „*tremp*“ je řazeno synonymum „*tulák*“, které je významově stejně provázané s dominantou jako dále následující lexém „*vandrák*“³²⁸, avšak u lexému „*vandrák*“ vnímáme příznak expresivity ve zvýšené míře. Dále následuje lexém „*pobuda*“, u něhož expresivita eskaluje. Nejvzdálenější je rovněž expresivní synonymum „*vodřampa*“, které jsme nezaznamenali

³²⁵ Píseň „Valouny“ (Trojhlavá saň, 2004).

³²⁶ Píseň „Pošťák“ (Hop trop na Venkově, 1993).

³²⁷ ŘEŠETKA, M.: *Anglicko-český, česko-anglický slovník.*, str. 575.

³²⁸ Trampové se toulají, jezdí na vandry.

ani v *Malém slovníku českých slangů*. Domníváme se, že jde o autorské slovo textaře dané písňě skupiny Hop trop, Ladislava Kučery.

Ve schématu 7 je významová provázanost synonymem podstatně lépe znázorněna, nežli je tomu v synonymické řadě:

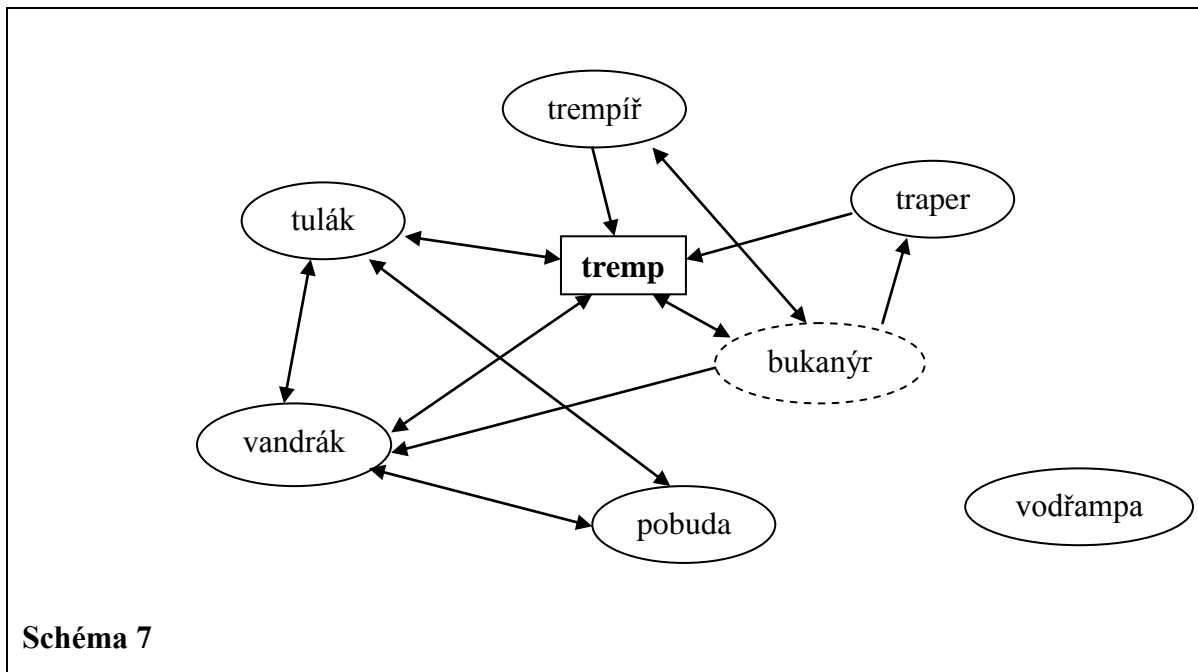

Schéma 7

Ze schématu 7 je patrné, že lexém „*trep*“ je bezpochyby dominující. Oproti tomu lexém „*vodřampa*“ je synonymem okrajovým, protože není provázáno s žádnou jinou jednotkou. Ostatní synonyma z levé části synonymické řady jsou na sebe oboustranně navázána. Vyjma lexému „*pobuda*“ mají oboustrannou vazbu i na dominantu řady, proto je také toto synonymum v řadě umístěno dále od dominanty. K pomyslnému propojení levé a pravé části řady dochází prostřednictvím synonyma „*bukanýr*“, které se v textech nevyskytuje, ale které prostřednictvím odkazů obsažených pod svým heslem v *Malém slovníku českých slangů* jednotlivé lexému významově spojuje³²⁹.

Synonymum „*tulák*“ jsme dle kritérií Josefa Filipce označili za ideografické a stylistické.

Synonymum „*vandrák*“ jsme jako slangový výraz označili za synonymum se společenským příznakem, avšak dalo by se klasifikovat i jako synonymum ideografické. Užití synonyma v jednom případě průkazně motivováno rýmem:

³²⁹ Hubáček J.: *Malý slovník českých slangů*, str. 48.

*„Na chudáka vandráka von štěká ponejvíce
Vidí ve mně pytláka co líčí na zajíce“³³⁰.*

Lexém „*pobuda*“ je bezesporu synonymem okrajovým a zdánlivým. V textu se jedná o označení „*trempa*“ lidmi, co vyjeli na víkend ven z města, tzv. „*luffáky*“.

Lexikální jednotku „*vodřampa*“ nemůžeme doložit jako slangový výraz. V písni „*Vyjedem si taky*“ je lexémem „*vodřampa*“ označován „*tremp*“ „*netrempem*“. V případě, že by šlo o slangový výraz, označili bychom jej za synonymum ideografické se společenským příznakem, ale zde se jedná o synonymum okrajové utvořené spontánně, pravděpodobně slovtvorně na základě slova „*vodřený*“. Užití slova je ovlivněno rýmem:

*„Bavili se jednou že má jeden bráchu
Kterej jezdí každej tejden na trampy
Tuhle že byl zrovna někde na potláchu
Zakopal se mezi ty zelený vodřampy
Jó jó“³³¹.*

Za slangové synonymum lze označit slovo „*trempír*“, které bylo utvořeno pomocí – sice neproduktivní, již výše zmíněné – přípony „-ír“ připojené ke slovu „*tremp*“. Jedná se tedy rovněž o synonymum slovtvorné. Užití v textu je také motivováno rýmem:

*„On si troufne na zvíře tak jako medvěd velký
A milýho trempíře chce kousnout do pravý ruky“³³²*

Druhým slangovým výrazem je lexém „*traper*“. Slovo „*traper*“, původně „*trapper*“, je anglické označení pro lovce kožešin, odvozeného od anglického slova „*trap*“, tj. „*past, nástraha*“³³³. Ačkoli by se tento význam do některých písní hodil, vyskytuje se slovo pouze ve významu „*tremp*“, tudíž jde o synonymum ideografické se společenským příznakem. Užití je v jednom ze dvou případů podmíněno rýmem:

*„Protože mě votrlýho trapera aniž by se předem slušně zeptal
Vykrad nákej darebáckej mizera koumám jak bych toho lumpa
zdeptal“³³⁴.*

³³⁰ Píseň „*Hajnej Hruška*“ (Veselá bída, 1993).

³³¹ Hop trop na Venkowě, 1993.

³³² Píseň „*Hajnej Hruška*“ (Veselá bída, 1993).

³³³ ŘEŠETKA, M.: *Anglicko-český, česko-anglický slovník.*, str. 577.

³³⁴ Píseň „*Štěně*“ (Hop trop na Venowě, 1993).

6. ZÁVĚR

Tato práce měla na základě analýzy textů určit specifickou slovní zásobu sto dvaceti dvou písni skupiny Hop trop a příčiny vzniku či výskytu těchto specifíků.

Při práci s frazeologií v textech byla zjištěna velká míra variace frazeologických jednotek. V drtivé většině případů hrála roli rytmika písně a užití rýmu, přičemž rým jako příčina byl častějším faktorem.

Přihlédneme-li k početnímu zastoupení jednotlivých druhů frazeologických variant, jednoznačně zde převládají varianty syntaktické. Převaha syntaktických variant je ovlivněna volným slovním pořádkem, který je typický pro český jazyk, ale který byl zároveň podmíněn již výše zmiňovaným rytmem a rýmem stejně jako narušení stavby jednotky prostřednictvím fakultativních členů, potenciálních jednotek či syntagmatických doplnění.

Druhou nejpočetnější variantou byla varianta lexikální, nejinak ovlivněna rýmem a veršem, ale i potřebou odlišného vyjádření z důvodu neopakování se či odlišnost reflektované skutečnosti. Z komplexních variant převládají kombinace syntaktické roviny s rovinou lexikální – nejvíce zastoupené – na druhém místě pak s morfologickou a stylistickou. Početné zastoupení morfologické roviny je způsobeno jazykovou flektivitou, zastoupení stylistické roviny prostředím tvorby či zaměřením se na „lidovou úroveň“ obecnosti a potřeba blízkosti k němu.

Při výzkumu proprií jsme došli k tomu, že jejich užití je podmíněno aspekty jazykovými i mimojazykovými. Posledně jmenované paradoxně dominují. Jako v případě frazémů, tak i u proprií hrálo důležitou roli i užití rýmu, a to především u osobních jmen a zdvojnásobení. Vedle rýmu byly faktorem i komunikační funkce a výslovnost.

Mezi mimojazykovými faktory dominuje reflexe dané skutečnosti, například propria z cizích jazyků. Ty se do textu dostaly proto, že skupina čerpá motivy z určitého zahraničního prostředí. V případě, že by čerpala motivy odjinud, například na Moravě, byla by mezi proprii pouze slova česká a mimo propria by se v textech namísto cizích slov objevovaly více dialektismy. Stejně je tomu i u cizojazyčných přezdívek. Kdyby osoby, nositelé přezdívek, pocházely z netrempského prostředí, mohla by být situace zcela odlišná.

Výskyt proprií určitého charakteru – avšak tato záležitost se týká celé oblasti slovní zásoby skupiny – je dána nerovnoměrným rozptřením této zkoumané oblasti napříč texty. Kupříkladu pražské reálie jsou v té míře, v jaké jsou, zastoupeny jen z toho důvodu, že děj dvou písní se odehrává v Praze a ony reálie posloužily jako kulisy pro děj písně. Obdobně je tomu i s užitím lexémů Kozina, Žižka, Schwarzenbergové a Rožmberkové.

Posledním mimojazykovým faktorem jsou vzájemné vztahy osob blíže charakterizované ve vlastním textu práce.

Synonymie, potřeba jiného vyjádření se o stále stejných objektech, jevech či osobách, v textech písní je zapříčiněna opakováním se motivů a podobných, ne-li stejných, prostředích, ze kterých písně vychází. Z motivací užití je nejvýraznější rým. Další motivací z hlediska jazykových faktorů je jedna z progresivních jazykových tendencí, univerbizace, z hlediska nejazykových faktorů expresivita a místní příznak. Mezi synonymy se ve velké míře uplatňují odborné termíny, přejímky, cizí slova i slang.

V poslední kapitole jsme měli možnost prostřednictvím schémat poznat šíři, spektrálnost a míru významové blízkosti či vzdálenosti excerpovaných synonymických výrazů z textů skupiny a příslušných základních synonym, dominant, přičemž jsme odhalili, že synonymické slovníky neodkazují na veškeré lexikální jednotky, které by mohly mít se zmiňovanými dominantami významovou spojitelnost. Samotná synonymie by stejně jako kapitola o frazémeh zasloužila podrobnějšího rozpracování. Důvodem stávajícího stavu výzkumu je rozsah práce a naplnění základního cíle ve všech kapitolách, čímž bylo ustanovení nejčastějších jevů, jejich popsání a příčina výskytu, posléze jejich vliv na obohacení slovní zásoby.

7. POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA

Zdroje písňových textů

KUČERA, L.: *Písničky trojhlasně*. Cheb: G + W spol. s. r. o., 2003, 272. ISMN M-706509-45-7.

Hudební nosiče

Hop trop: *Hop trop II*. (Venkow/GZ Loděnice, 1990).

Hop trop: *Svátek* (Venkow 1991).

Hop trop: *Hop trop na Venkowě* (Monitor 1993).

Hop trop: *Veselá bída* (Lenkow Records 1993).

Hop trop: *Proč bychom se netopili* (Lenkow Records 1996).

Hop trop: *Potvory* (Monitor 1998).

Hop trop: *Trojhlavá saň* (Jumbo 2004).

Seznam použité literatury

Monografie a diplomové práce

FILIPEC, Josef. *Česká synonyma z hlediska stylistiky a lexikologie*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961, 383 s.

GREPL, Miroslav, Petr KARLÍK, Marek NEKULA a Zdena RUSÍNOVÁ. *Příruční mluvnice češtiny*. 2. vyd., opr. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012, 799 s. ISBN 978-80-7106-624-8.

HIRSCHOVÁ, Milada. *Pragmatika v češtině*. 2. dopl. vyd., v Karloninu 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013, 336 s. ISBN 978-80-246-2233-0.

HUBÁČEK, Jaroslav. *O českých slanzích*. 2. dopl. a přeprac. vyd. Ostrava: Profil, 1981, 214 s.

MALINOVÁ, Jana. *Významové rozdíly v řadách synonym a slov podobného významu: Synonyma slova „žal“*. Praha 2010. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce O. Hausenblas.

MARTINCOVÁ, Olga. *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: Ústav pro jazyk český, Akademie věd České republiky, 2005, 248 s. ISBN 80-86496-21-X.

MLACEK, Jozef. *Slovenská frazeológia*. 2. dopl. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1984, 156 s.

PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. 3. vyd. Jiloviště: MME Mercury Music & Entertainment s. r. o., 2010, 345 s. ISBN 978-80-239-9284-7.

Slovníky

BEČKA, Josef Václav. *Slovník synonym a frazeologismů*. 1. vyd. Praha: Vydavatelství Novinář, 1979, 431 s.

ČERMÁK, František. *Slovník české frazeologie a idiomatiky*. 1. *Přirovnání*. 2. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Leda, 2009, 507 s. ISBN 978-80-7335-215-8.

ČERMÁK, František. *Slovník české frazeologie a idiomatiky*. 2. *Výrazy neslovesné*. 2. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Leda, 2009, 547 s. ISBN 978-80-7335-215-8.

ČERMÁK, František. *Slovník české frazeologie a idiomatiky*. 3. *Výrazy slovesné*. 2. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Leda, 2009, 1247 s. ISBN 978-80-7335-215-8.

ČERMÁK, František. *Slovník české frazeologie a idiomatiky*. 4. *Výrazy větné*. 1. vyd. Praha: Leda, 2009, 1267 s. ISBN 978-80-7335-215-8.

HUBÁČEK, Jaroslav. *Malý slovník českých slangů*. 1. vyd. Ostrava: Profil, 1988, 189 s.

KLÉGR, Aleš. *Tezaurus jazyka českého*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, 1189 s. ISBN 978-80-7106-920-1.

KOLEKTIV AUTORŮ. *Německo-český, česko-německý slovník*. 6. dopl. vyd. Prostějov: Fin Publishing, 2011, 1404 s. ISBN 80-86002-74-8.

KRAUS, Jiří, Věra PETRÁČKOVÁ. *Akademický slovník cizích slov A - Ž*. Praha: [s. n.], 1998.

MYNÁŘOVÁ, Hana a kol. *Francouzsko-český, česko-francouzský slovník*. 2. dopl. vyd. Prostějov: Fin Publishing, 2005, 1375 s. ISBN 80-86002-49-7.

PALA, Karel, Jan VŠIANSKÝ. *Slovník českých synonym*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1994, 435 s. ISBN 80-7106-059-3.

ŘEŠETKA, Miroslav. *Anglicko-český, česko-anglický slovník*. 8. dopl. vyd. Prostějov: Fin Publishing, 2006, 1311 s. ISBN 80-86002-79-9.

ZAORÁLEK, Jaroslav. *Lidová rčení*. 4. vyd. v nakl. Academia 2. Praha: Academia, 2000, 741 s. ISBN 80-200-0824-1.

Elektronické zdroje

Český národní korpus. [online]. [cit. 2014-11-10]. Dostupné na WWW: <https://www.korpus.cz/>

Velký zpěvník. [online]. [cit. 2014-12-03]. Dostupné na WWW: <http://www.velkyzpevník.cz/>